

A K T U E L T

for kriminalomsorgen

Les blant annet om:

Forslag til budsjett for 2006

Vik fengsel 142 år

konfliktråd og kriminalomsorg
– et godt tospann?

Lovlydighet
– et steg mot sosialt ansvar

Personundersøkelse, fagartikkel

Narkotikaprogram med domstols-
kontroll forberedes

Sogn og Fjordane friomsorgskontor,
Sogndal underkontor

Bosetting ved løslatelse fra fengsel

Snart kommer ny boavdeling i Vik fengsel

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

Utgiver

Justisdepartementet
Kriminalomsorgsavdelingen
Kriminalomsorgens sentrale
forvaltning, Postboks 8005 Dep.
0030 Oslo

Ansvarlig

Ekspedisjonssjef
Kristin Bølgren Bronebakk

Redaktør

rådgiver
Grethe Rødskog Fodstad
telefon: 22 24 55 88
telefaks: 22 24 55 90
e-post: grethe-
rodskog.fodstad@jd.dep.no
e-post via Kompisnettet:
Fodstad Grethe (Justisdept)

**Kontaktutvalg i Kriminal-
omsorgsavdelingen**

seniorrådgiver Erik Sâheim,
Utviklingsseksjonen
rådgiver Bente Gøril B.
Sandahl, Administrativ seksjon
rådgiver Maren Vaagan,
Juridisk seksjon

**Kontaktpersoner på
regionalt nivå**

Frøde Isaachsen, Region øst
Bjørn Krogsrud, Region sør
Liv Henly, Region nordøst
Björg Lindebø, Region sørvest
Hildur Bøe, Region vest
Charlotte Myhrvold, Region nord

Redaksjonen avsluttet

10. oktober 2005

Manusfrist nr. 4/2005

18. november

Utgivelsesplan 2005

Uke 12, 25, 41, 50

**Bestilling av abonnement
/adresseendring:**

førstesekretær Björg Myhren
telefon 22 24 55 81
telefaks 22 24 55 90

Opplag:

4500

Forside

Celledør, Vik fengsel
Foto: Grethe R. Fodstad

Nr 3/2005 15. årgang

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

LEDER

Hvis ingenting forandres, foran- dres ingenting

Mye er bra i kriminalomsorgen, men vi kan og skal bli enda bedre! Dette ordtaket som jeg har fra KRUS, er en god påminnelse om at fremgang ikke kommer av seg selv. Valgkampen før et stortingsvalg skal løfte frem viktige samfunnsspørsmål slik at velgerne kan ta stilling til hvem som best kan finne de beste løsningene. Vi skulle gjerne ha sett at kriminalpolitikk og straffegjennomføring hadde vært viet større oppmerksomhet i mediaene i denne perioden. Vi ønsker å være i offentlighetens søkelys – og vi må tåle at det ikke alltid er rosende omtale å hente. Kritikkk skal gjøre oss bedre.

På embetsnivå utløser valgkamp og regjeringsskifte både et tilbakeblikk over hva som er oppnådd og en diskusjon om fremtidige prioriteringer. Hvordan har vi greid å sette ut i livet den politikken regjeringen beslutter? Hvordan skal vi få frem våre faglige prioriteringer overfor en ny politisk ledelse?

Når vi ser bakover på hvilke resultater vi har oppnådd, er det ikke lite. Kapasiteten i fengslene

er utvidet – dels med nye plasser, men også fordi kapasitetsutnyttelsen har vært rekordhøy. Vekten har ikke vært ensidig på fengslene – vi har en god utvikling i bruk av samfunnsstraff og betinget dom med promilleprogram. Mye bra er gjort når det gjelder innholdet i soningen, selv om vi gjerne skulle kunne tilby flere å delta i programmer. Sikkerheten er god. Vi vet at det gjøres mye godt arbeid, men det er mye vi ikke helt greier å dokumentere. Samtidig bruker vi kanskje ressurser på tiltak som ikke har så stor effekt. Vi må legge større vekt på å kvalitative beskrivelser, og vi må skaffe oss bedre statistikk. Sammen med de andre nordiske land setter vi nå i gang en registrering som over tid vil gi oss langt bedre svar på hvor mange som etter å ha sonet sin straff begår ny kriminalitet. Dette er et viktig mål på kvaliteten i kriminalomsorgen, selv om vi bare har svært begrensede muligheter til å påvirke fremtidig atferd under soningen.

Spørsmålet om veien videre kan bare besvares hvis vi er enige med oss selv. Det er derfor vi har lagt så stor vekt på å lage strategidokumenter. Strategien for faglig virksomhet i kriminalomsorgen skal snart evalueres fordi vi er halvveis i den fireårsperioden den gjelder for. Vi gjorde i sommer ferdig en strategi for arbeidsdriften i fengslene. Vi er også ferdige med en strategi for hvordan vi skal utnytte IKT i kriminalomsorgen. Strategien for sikkerhet skal være ferdig i løpet av høsten. Vi skal nå sette i gang arbeidet med en strategi for arbeidet med rusmisbruk. For å sikre at hele etaten har en god forstå-

else av hvor vi vil og hvordan vi skal komme dit, samler vi lederne for alle enhetene i kriminalomsorgen til et seminar 8. – 9. desember. Vi trenger en slik arena for diskusjon, enhet og impulser!

Vi er også i innspurten med å få på plass en kommunikasjonsstrategi. Denne håper vi skal bidra til at vi lettere når frem til publikum med et balansert bilde av virksomheten i kriminalomsorgen. Vi tror at et godt omdømme vil være viktig for at vi skal få de ressursene vi trenger i fremtiden.

Samtidig er det klart at verken kommunikasjonsstrategi eller medierådgivere kan hjelpe hvis vi ikke har kvalitet å vise frem. Strategidokumentene er ikke produsert for skrivebordsskuffen. Høy faglig standard og klare etiske normer må sikres og videreutvikles, og vi må ha både vilje og evne til å gå nye veier for å nå målet. I dette bladet er det en artikkel om samarbeid mellom fengsel og konfliktråd i Arendal. Den tilnærmingen som på engelsk kalles "restorative justice", og som ikke helt har fått noen fullgod norsk betegnelse, er et eksempel på utvikling og nytenkning. Det samme er forsøkene med narkotikaprogram med domstolskontroll – også dette grunnet på ideer fra utlandet med "drug courts" i flere land. Avtalen om å sikre løslatte forsvarlige boforhold er eksempel på at vi går i riktig retning i samarbeidet med andre offentlige virksomheter, og det gir motivasjon for videre samarbeid. ●

Ha en god høst!

Kristin Bølgren Bronebakk

Statsbudsjettet for 2006

Regjeringen Bondevik II la 14. oktober 2005 frem forslag til statsbudsjett for 2006. For kriminalomsorgen innebærer budsjettforslaget blant annet startbevilgning til Halden fengsel, videre prosjektering av fengsel i Indre Salten, midler til fortsatt rehabilitering av Ullersmo fengsel og økt aspirantopptak ved KRUS.

Budsjettmessig styrking i 2006

Bevilgningen til kriminalomsorgen er foreslått økt med til sammen 65,7 mill. kroner. Den skal dekke utgiftene til drift av 125 fengselsplasser som etableres i 2005, rehabilitering av Ullersmo fengsel og utgifter til prøveordning med narkotika-program med domstolskontroll. I tillegg er det foreslått til sammen 25 mill. kroner til Halden fengsel og prosjektering av fengsel i Indre Salten under Moderniseringsdepartementets budsjettkapitler. Med etablering av fengsler i Halden og Indre Salten vil kriminalomsorgen få en total ordinær kapasitet som nærmer seg forventet behov for fengselsplasser i 2010.

Halden fengsel

Det foreslås bevilget 20 mill. kroner til oppstart av byggingen av Halden fengsel med 251 plasser. Beløpet er foreslått bevilget under kap. 1580, post 31 under Moderniseringsdepartementet. Kostnadsrammen for prosjektet er beregnet til 1,063 milliarder kroner, og det tas sikte på at Halden fengsel skal stå ferdig i løpet av 2009. Det skal legges til rette for at fengselet på et senere tidspunkt kan utvides med 250 plasser i et byggetrinn 2.

Kapasitetsutvidelsen medfører behov for driftsmidler, engangsinvesteringer og økt aspirantopptak ved KRUS. Like-

ledes vil det bli behov for økte bevilgninger til skolesektoren, helsesektoren og kultursektoren. Regjeringen vil komme tilbake til dette.

Prosjektering av fengsel i Indre Salten

I budsjettforelegget er det foreslått en bevilgning på 5 mill. kroner til videre prosjektering av et nytt fengsel med 100-125 plasser i Indre Salten i Fauske kommune. Beløpet er foreslått bevilget under kap. 2445, post 30 under Moderniseringsdepartementet. Når prosjekteringen har kommet noe lenger, vil departementet komme tilbake til en fremdriftsplan for prosjektet.

Narkotikaprogram med domstolskontroll

Stortinget har i forbindelse med behandlingen av Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) Om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll) sluttet seg til regjeringens forslag om utprøving av narkotikaprogram med domstolskontroll. Programmet etableres som prøveprosjekt i Oslo og Bergen.

Rehabilitering av Ullersmo fengsel

I budsjettforelegget er det foreslått 15 mill. kroner til å videreføre utbedringene av Ullersmo fengsel i 2006.

Fremskutt prøveløslatelse

For å frigjøre plass i fengslene

er det tatt i bruk en midlertidig ordning med fremskutt prøveløslatelse. For dommer under 90 dager kan det gis inntil 5 dagers fremskutt prøveløslatelse. For dommer mellom 90 dager og 6 måneder kan det gis inntil 10 dager, og for dommer over 6 måneder kan det gis inntil 20 dager. Det forventes at ordningen vil gi en effekt på i overkant av 120 plasser i 2005, og det legges opp til at ordningen videreføres i 2006.

Eiendomsforvaltningen

Kriminalomsorgen disponerer om lag 360 000 kvm bygningsmasse. Staten ved Justisdepartementet eier om lag 305 000 kvm av bygningsmassen i fengslene. Det legges opp til at eiendomsforvaltningen i fengslene som eies av Justisdepartementet, innlemmes i statens husleieordning under Statsbygg fra 1. januar 2007. Dette vil bidra til å synliggjøre ressursbruken som er knyttet til eiendomsmasse og til å profesjonalisere eiendomsforvaltningen. Videre skal tiltaket legges til rette for godt og verdibevarende vedlikehold og unngå opparbeiding av et fremtidig vedlikeholdsetterslep.

Det skal også settes i verk en handlingsplan for å utbedre vedlikeholdsetterslepet i fengslene i løpet av en 5-årsperiode.

Et særtrekk ved eiendomsforvaltningen i kriminalomsorgen er at innsatte deltar i vedlikeholdsarbeidet i fengslene. Dette

skal videreføres også etter at fengslene er innlemmet i husleieordningen under Statsbygg.

Økt aspirantopptak ved KRUS

I forbindelse med betydelige utvidelser av fengselskapasiteten fra 2002 har det vært prioritert å øke antall fengselsbetjenter. I 2005 var nivået tilfredsstillende, og opptaket ble redusert til 100 aspiranter. Det legges opp til opptak av 125 aspiranter i 2006.

Høgskolebasert utdanning i kriminalomsorgen

Nivået og innholdet i norsk fengselsbetjentutdanning er meget godt. Departementet arbeider med sikte på å bringe utdanningen opp på høgskolenivå, og det anbefales at dette prioriteres fremfor etablering av et universitetsfengsel i Bergen.

Tilskudd til frivillige organisasjoner

Det er foreslått bevilget 12,442 mill kroner under kap. 430, post 70 Tilskudd. Av dette er det foreslått at Elevator gis et tilskudd på 5,131 mill kroner, Foreningen for fangers pårørende gis et tilskudd på 0,764 mill. kroner og WayBack (tidligere Livet etter soning) gis et tilskudd på 1,069 mill. kroner. Tilskuddene er videreført på samme nivå som i 2005. ●

Kriminalomsorg og konfliktråd – et godt tospann?

Konfliktrådet gir sjelden råd. Hvor ofte viser kriminalomsorgen omsorg?

Er navnebetegnelse våre et uttrykk for at vi famler i presentasjonen av " hva vi faktisk gjør" og vil vi oppdage at vi i stor grad utfyller hverandre når dørene mellom oss åpnes?

Konfliktrådet i Agder har gjennom prosjektet "Konfliktråd i fengsel" gjort nyttige oppdagelser og erfart hvordan kriminalomsorgen og konfliktrådet kan samarbeide svært godt. Arbeidet er "restorative justice" i praksis og kjennetegnes ved ansvarliggjøring, samarbeid og løsningsfokusering. Arbeidet er prosessorientert og kommer de innsatte til gode, både gjennom samtaler og flere meglede saker. Rehabilitering i praksis.

4

*Tekst av Arne Værland,
leder av Konfliktrådet i Agder*

Prosjekt: Konfliktråd i fengsel

Konfliktrådet i Agder innledet våren 2003 et samarbeid med Arendal fengsel. Gjennom prosjektet "Konfliktråd i fengsel" (1) ønsket vi å sjekke ut behovet for - og eventuelt tilby - megling til de innsatte. Konfliktrådsmedler Ida Hydle og undertegnede stod 2003/2004 ansvarlig for å lede en rekke kveldsmøter i fengselet. Såkalt styrt fellesskap, hvor en gruppe på 10-18 innsatte møtte opp til informasjon og refleksjon. Det var frivillig å delta i gruppen, og flere innsatte møtte opp regelmessig. Prosjektet er avsluttet, men arbeidet er videreført som et permanent tilbud.

Rollespill og gode samtaler

Fra en famlende start der vi brukte noe tid på å bli kjent, skape tillitt og trygghet, har møtene utviklet seg til å bli svært mangfoldige og gode. Vi har spilt rollespill, meglet og arrangert "rettssak". Innledningsvis har vi orientert om vår rolle og vårt mandat og hvordan konfliktrådet kan benyttes. Videre har vi fokusert på temaer som de innsatte er opptatt av. For eksempel vold,

straff, megling, hevn, oppreisning og forsoning. Vi opplever at de innsatte selv har bidratt sterkt og personlig. Dialogen og samspillet i gruppa har vært av en kvalitet som undertegnede vil karakterisere som særdeles god. Under, eller etter, hvert møte har vi gjerne fått en eller to henvendelser fra innsatte som ønsker en samtale for å drøfte mulighetene for megling.

Igangsette prosesser

Gruppmøtene med de innsatte mener vi isolert sett er av stor verdi da de igangsettes synlige og usynlige, individuelle og kollektive prosesser. Videre genereres det saker til megling. Konfliktrådet har vært involvert i seks saker gjennom prosjektperioden.

Vår invitasjon til de innsatte har understreket at flere typer saker kan megles. Ikke nødvendigvis saker som har forbindelse med handlinger de var dømt for, men også relasjons- og familiekonflikter, nettverkssaker eller annet. Vi sitter igjen med en oppfatning om at de prosessene den enkelte har vært igjennom, enten saken er meglet eller ikke, i seg selv har vært gode og bearbeidende. De innsatte har på en meget imponerende måte bidratt til å gi dette prosjektet innhold og mening. De har våget å dele sine erfaringer og historier, og

gitt av seg selv gjennom aktiv deltakelse.

Forankring og kompetanse

Vi har møtt et "åpent" fengsel der ledelsen og de ansatte i hele perioden har vært interesserte og svært åpne for samarbeid. De ansatte i fengselet har ivaretatt oss og de innsatte i forbindelse med tilrettelegging av enkeltsamtaler og meglingsmøter i fengselet.

Det er vår erfaring at den fortløpende kontakten og informasjonen med de ansatte har vært av betydning for en vellykket gjennomføring.

Videre stilles det spesielle krav til de av konfliktrådets medarbeidere/meglere som kan eller skal gå inn i denne type arbeid. Med bakgrunn i egne erfaringer i møte med en fremmed kultur (fengsel, innsatte, etc), registrerte vi at sosialiseringssperioden tar tid. Fra en famlende start i forhold til meto- disk tilnærming, fant vi etter hvert en form som var hensiktsmessig og god. Videre ble vi selv tryggere i situasjonen og i møtet med den enkelte innsatte. Da vi oppdaget mennesket bak fasaden, gav det åpning for samtaler vi aldri vil glemme.

Med tanke på de erfaringer fengselet sitter igjen med, vil vi sitere hva seksjonsleder Frank M. T. Johansen ved Arendal fengsel skriver i brev av

21.06.05 til direktøren i Region sørvest: Konfliktrådet er etter mitt syn noe alle innsatte i kriminalomsorgen bør få høre om og få kontakt med. Det har vist seg at behovet for megling er relativt stort. I tillegg tror jeg lærdommen om at konflikter kan løses på fredelig vis har en viktig forebyggende effekt. Det er ikke en mål etter konfliktrådets arbeid i fengselet, er de som eventuelt selv tar initiativet til å finne løsninger med dem de har uoverensstemmelser med. Det er grunn til å anta at noen selv tar initiativ til dette etter at de har blitt inspirert av det de har fått høre i fellesskapet når konfliktrådet har vært på besøk. En ytterligere positiv effekt av dette kan være at innsatte begynner å snakke seg i mellom om budskapet til konfliktrådet. Dette kan føre til lavere konfliktnivå blant de innsatte i fengselet.

Johansens budskap bekreftes i følgende historie. Undertegnede mottok i vår en telefon fra en av de litt eldre innsatte i fengselet som hadde deltatt i våre samtaler. - Jeg ringer bare for å takke, sa han. Han fortsatte med å fortelle at våre møter i fengselet hadde hatt stor betydning for ham. Samtalene hadde inspirert ham til å ta kontakt med flere av medfangene, allerede dagen etter det første møtet. Særlig snakket han med en ungdom som til

enhver tid skyldte på andre, for eksempel faren som drakk, og gav dem ansvaret for at han satt inne. De hadde snakket sammen om møtet med oss, om samtalen rundt bordet den kvelden og om at man måtte ta ansvaret selv for egne handlinger. Av forskjellige grunner så ikke disse to hverandre før etter mange måneder. Da hadde den unge kommet til den eldre, gitt ham en klem og sagt: - *Jeg kommer aldri til å glemme deg. Så fortsatte han i telefonen: - Og fordi dere tok opp saken min og forsøkte å få til et møte, så fikk dette andre konsekvenser. Jeg fikk besøk av sosialsjefen i min kommune som ønsket meg velkommen tilbake. - Jeg kan da ikke komme tilbake, sa jeg. Men han sa: - Du skal vite at du er velkommen tilbake til kommunen.*

Megling for alle

Megling og tilrettelegging for dialog, gjør det mulig for innsatte å ta ansvar. I neste omgang er det grensesprengende å registrere hva som skjer når folk gjør det. Et tilrettelagt møte eller megling mellom mennesker i konflikt, kan være av betydning for deres egen soning og forsoningsprosess.

I rehabiliterende retning mener vi å se tidsprosessens betydning. Enkelte innsatte kan for eksempel trenge å gjennomføre flere forsamlinger med konfliktrådsmedlerne for å klarlegge egen rolle, ansvar og motivasjon før de går i dialog med den de har en konflikt overfor.

Lite ressurskrevende

Tilbudet som gis i Arendal fengsel er relativt lite ressurskrevende, både økonomisk og personalmessig. Det kreves noe opplæring utover den ordinære megleropplæringen, og det forutsettes fortløpende veiledning. Arbeidet har læringseffekt innover, og vi er av den oppfatning at konflikthåndteringskompetansen hos de ansatte i fengselet kan styrkes. I neste omgang vil dette ha betydning med tanke på en enda mer hensiktsmessig håndtering av de konflikter som oppstår mellom innsatte og ansatte. Frank M. T. Johansen gir en klar oppsummering i sitt brev til regiondirektøren: *Konfliktrådets tilstedeværelse i fengsel er etter mitt syn noe som bør gjøres permanent og forutsigbart. Det bør gjøres til en obligatorisk konsekvens av fengsels-*

Konfliktrådsmedler Ida Hydle og konfliktrådsleder Arne Værland, Agder

straff at man får "opplæring" i konfliktløsning av det stedlige konfliktrådet. Videre skriver han: -Flere av de innsatte har vanskelige saker som de ønsker å snakke med medlerne om. Pr. juni 2005 er det på lukket avdeling i Arendal fengsel tre innsatte som står på konfliktrådets liste for samtaler. For kriminalomsorgen Arendal fengsel er dette i ferd med å utvikle seg til et avhengighetsforhold. Konfliktrådet er et tilbud til de innsatte som vi ikke kan slutte med. Det bør utarbeides samarbeidsavtaler mellom konfliktrådene og kriminalom-

sorgen. De bevilgende myndigheter må gjøres oppmerksom på dette behovet. Noen kroner investert i dette opplegget vil bli spart inn mange ganger i form av færre alvorlige konflikter der innsatte eller ansatte er involvert.

Råd? Omsorg? Vi i konfliktrådet gleder oss over et konstruktivt, utfyllende samarbeid med kriminalomsorgen. ●

1. Konfliktråd i fengsel. Av Ida Hydle. Skriftserie nr. 115. Høgskolen i Agder 2005. ISBN 82-7117-544-0 eller www.konfliktraadet.no

Konfliktrådet tilbyr friomsorgen kurspakke

Flere steder i landet er det etablert et godt samarbeid mellom friomsorgen og konfliktrådet. Enkelte konfliktråd tilbyr blant annet en kurspakke som er rettet mot de samfunnsstraffdømte. Antall kurstimer går til avtrekk på dommen.

Tekst av Arne Værland, leder av Konfliktrådet i Agder

Proessorientert kurs

Kurset er proessorientert og legger vekt på egendeltakelse. Gjennom individuelle øvelser, gruppeøvelser samt refleksjon i gruppa, er en av målsettingene å åpne for egne oppdagelser. Heri ligger blant annet å bli klar over og verdsette sine positive egenskaper, definere en konflikt og håndtere denne på en brukbar måte.

Kursets varighet er totalt 18 timer fordelt på 6 ganger. Den ideelle gruppen er på 4-8 personer. Kurset ledes av en medarbeider i konfliktrådet.

Kommunikasjon og konfliktforståelse

- *Det er i møte med andre det blir folk av oss, sies det. Samspillet med andre åpner for en større forståelse for hvem vi er, og hvordan vi opptrer i møtet med andre. Gruppearbeid åpner for fruktbare samtaler, og gruppeprosessen i seg selv gir nyttig læring for kursdeltakerne. Temaene som blir belyst i kurset kan variere noe, men rommer blant annet områdene identitet, verdi- forståelse, kommunikasjon, samarbeid og konfliktforståelse. ●*

Konfliktråd i fengsel

Rapport fra et prosjekt 2003/2004

Av Ida Hydle

**Skriftserien nr. 115 Høgskolen i Agder,
Kristiansand 2005, hefte, 61 sider**

se også Internett:

<http://www.konfliktraadet.no/templates/page.aspx?id=998>

6

- Erfaringene fra prosjektet i Arendal fengsel er så positive at flere konfliktråd og andre deler av kriminalomsorgen har bedt om informasjon. Prosjektet er blitt en del av den ordinære virksomheten i Agder, og vi arbeider videre med spredning av informasjon og kunnskapsinnhenting, skriver Ida Hydle i et brev til redaksjonen og foreslår at Aktuelt... omtaler prosjektet og rapporten.

Ida Hydle som er antropolog, lærer/forsker ved Høgskolen i Agder og konfliktrådsmedler, har sammen med konfliktrådsleder Arne Værland i Agder gjennomført prosjektet for å undersøke om fengselsinnsatte har bruk for konfliktrådet. Tredje bidragsyter er lingvisten Ingrid Kristine Hasund som har sett på språk, kontakt og identitet. Rapporten tar utgangspunkt i tankegangen bak konfliktråd – at partene i en konflikt også er dens eiere og at de selv er best egnet til å kontrollere og løse konflikten, finne en felles forståelse.

Kriminalitetsforebyggende

Hydle viser hvordan man ved å la mennesker møtes, snakke, vurdere og se fremover kan bruke konfliktrådsmodellen i arbeidet med å forebygge ny kriminalitet hos mennesker som sitter i fengsel. Rapporten

er lett tilgjengelig i et levende språk og lar oss bli kjent med enkeltskjebner. Synspunktene til Jo Skjønberg som er sentral i teaterforestillingene på Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt, får bred omtale. Han understreker blant annet at hvis konfliktrådet skal inn i fengselet, må tilbudet integres som en del av en større helhet fordi det er viktig å hindre at tjenestene i fengselet blir mer oppstykket enn de alt er.

Ansvar for egne handlinger

Konfliktrådet er en statlig tjeneste som tilbyr megling som metode for å løse konflikter. Virksomheten er regulert i konfliktrådsloven og tilhørende forskrift. Mer enn 90 % av sakene som tas opp til megling fører til en avtale. Det megles i både straffesaker og i sivile saker. En straffesak i konfliktrådslovens forstand er en sak som er overført til megling i konfliktråd av påtalemyndigheten. Sivile saker er saker som partene bringer inn for konfliktråd av eget initiativ. Det kan være *nabosaker* som støy, søppel, dyrehold, hærverk og trefelling. Det kan være *familietvister* som besøksordninger eller knuffing og vold mellom ektefeller. Eksempler på *økonomiske saker* er arbeidsforhold, arv og skifte.

Samfunnsstraff

Fra kapittel 5 i retningslinjene til straffegjennomføringsloven om innholdet i samfunnsstraffen: Når friomsorgen finner det hensiktsmessig, kan enkelte av de idømte timene benyttes til megling i konfliktråd.

Meglingen forutsetter at

- 1) konfliktrådet finner saken egnet for megling
- 2) den domfelte og den skadelidte samtykker til meglingen
- 3) og konfliktrådet forplikter seg til å informere friomsorgen om antall timer som er benyttet til megling og rapportere til friomsorgen hvis den domfelte ikke møter og om andre forhold av betydning for gjennomføringen.

Det er kun det antall timer som har blitt benyttet til megling som kan inngå som en del av samfunnsstraffen. Innholdet i avtalen som inngås mellom domfelte og skadelidte kommer ikke til fradrag i samfunnsstraffen...

Konfliktråd i fengsel

Prosjektet som omtales i rapporten viser hvordan konfliktråd kan benyttes i fengsel som ledd i arbeidet med både praktisk og følelsesmessig å la den enkelte kunne komme videre i livet uten ny kriminalitet. Om en konflikt var egnet for megling, var avhengig av langt mer enn den innsattes motivasjon. Samarbeidet med de ansatte var viktig i meglingsarbeidet. Megling er ulikt skyld, straff og tvangstiltak som ellers ligger til grunn for arbeidet i et fengsel. Megling handler om en mulig avtale og forsoning mellom partene og det forutsetter frivillighet fra partene som har konflikten. Hydle beskriver orienteringsmøtene og samtalene

i fengslet og hvordan dette ble vanskelig og for personlig for noen, særlig unge som forstyrret eller meldte seg ut. En del mente at det var offerets skyld at de var dømt og at de satt inne fordi offeret hadde vitnet mot dem i retten. Mens andre benyttet anledningen til å gjenopprette kontakt og forhindre hevn og konflikter etter løslatelse. Hva ville det eventuelt ha betydd med megling før dom, spør Hydle.

Hun påpeker at konfliktrådet både kan forberede innsatte på livet utenfor murene, dvs. ha en rehabiliterende rolle og at fremgangsmåten i megling bryter med tenkningen om skyld og straff i et fengsel og kan derfor være nyttig som tilleggs kunnskap for de ansatte. Hydle konkluderer med at rapporten bør danne grunnlag for mer systematisk utprøving med ulike grupper og ikke minst mer systematisk evaluering av fordeler og ulemper ved slikt arbeid. ●

Orientering ved

Grethe R. Fodstad, KSF

Samfunnsstraff

– internasjonal erfaringsutveksling

På initiativ av den europeiske samarbeidsorganisasjonen for friomsorgsorganisasjoner, CEP, ble det organisert workshop om samfunnsstraff på Lillehammer i september.

Workshopen "Community sanctions: an Olympic challenge?" hadde 48 deltakerne fra 18 land, blant dem mange fra Sentral- og Øst-Europa. Gerhard Ploeg fra KRUS var norsk kriminalomsorgs sentrale mann i planlegging og gjennomføring – med god hjelp fra en planleggingsgruppe med deltakelse fra Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, regionalt nivå og andre fra KRUS.

- Den første dagen deltok de fleste i en slags "bli-kjent øvelse" gjennomført av Francine Boucher som er KRUS sin faste ekspert på området. Dette satte tonen for resten av begivenheten, alle hadde lett for å snakke med hverandre og huske hverandres navn. Etterpå hadde vi en flott mottakelse, sponset av Justisdepartementet, forteller Gerhard Ploeg.

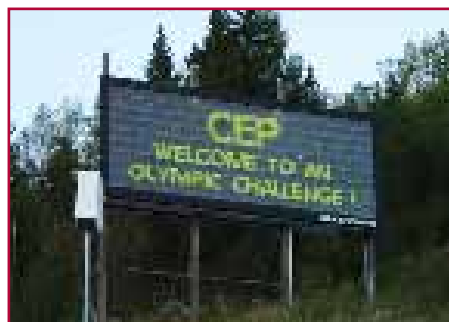
- Neste dag var det faglige bidrag fra Norge ved Jan Erik Sandlie, assisterende direktør i Kriminalomsorgen region øst, om samfunnsstraffen i Norge og hvordan lovverket rundt den var utviklet. Ragnar Kristoffersen, forsker på KRUS, holdt innlegg om evalueringen av samfunnsstraffen og satt det hele inn i et mer vitenskapelig og statistisk perspektiv. Begge foredragene ble svært godt tatt

imot og førte til mange spørsmål og en livlig diskusjon, fortsetter Ploeg.

- Så fulgte bidrag fra Frankrike og England om utvikling rundt samfunnsstraffen der. Deltakerne ble blant annet oppdatert om den engelske National Offender Management Service (NOMS). Det viser seg at det skjer veldig mye på det området og at man stadig finner nye svar på gamle spørsmål, sa Ploeg. - Resten av dagen ble brukt til gruppearbeid rundt ulike temaer, blant annet forholdet mellom de rettslige instanser og friomsorgen, økonomisk løsning, foruten innholdet i samfunnsstraffen. To av disse gruppesesjonene ble ledet av norske deltakere: Jan Erik Sandlie og Arne Kvernvik Nilsen, seniorrådgiver i KSF, på det første temaet, mens Elin Riise, friomsorgsleder i Hedmark og Oppland, stilte på det andre temaet. Underholdningen på kvelden besto av besøk i Olympiaparken og en tur med stolheisen derfra opp til hoppbanlegget. Helt på toppen ligger Telemarkstunet, en flott restaurant der vi hadde et nydelig måltid. Nesten alle deltakerne fremførte sanger hjemmefra i et slags Melodi Grand Prix opplegg, noe som skapte en fantastisk stemning. På den andre dagen lå oppmerksomheten mer spesifikt på utvikling av samfunnsstraffer i Sentral- og Øst-Europa. Det første bidraget kom fra Tsjekkia, der man har begynt med gjennomføring av samfunnsstraffer for ikke så lenge siden og har brukt en del resultater fra andre land for å sette opp systemet sitt. Neste mann ut

var Rob Canton fra universitetet i Leicester, som har lang erfaring med overføring av strafferettspolicy fra det ene land til det andre. Han fortalte blant annet om sine erfaringer i Ukraina og beskrev en del rammebetingelser som skal til i en slik prosess. Også her fulgte det gruppesesjoner: Fordeler og ulemper med "penal policy transfer" og utfordringer og hindringer i den første fasen.

Etter lunsj kom den siste presentasjonen i plenum, et bidrag fra Malta der det ble skissert hvordan landet hadde brukt resultatene av en CEP-workshop om samfunnsstraffer i 2001 til å utvikle sin egen variant. Ruth Allan fra NOMS oppsummerte så hele workshopen, avslutter Gerhard Ploeg sin gjennomgang. Ekspedisjonssjef Kristin Bølgren Bronebakk, som hadde vært til stede under store deler av begivenheten, avsluttet det hele.

Deltakerne ble møtt med hilsen på den Olympiske lystavla

Gerhard Ploeg understreker at tilbakemeldingene uten unntak har vært svært positive, både på det faglige og det organisatoriske. Det ble etablert mange ulike internasjonale kontakter på disse tre dagene. Den norske måten å organisere samfunnsstraffen på har fått mye oppmerksomhet fra andre land og skapte mye spennende diskusjon. Den erfarne forhenværende generalsekretær i CEP, John Walters, kalte workshopen "one of the best run workshops"; ord som vekker minner i Olympiabyn Lillehammer, avslutter Gerhard Ploeg, som fra KRUS sin side hadde direktør Harald Føsker og Tove Rosanowsky med på organiseringen. ●

Nytt om navn

Kriminalomsorgsavdelingen/KSF

førstekonsulent Hanne Cecilie Bjørka, vikar ett år i Administrativ seksjon
økonomikonsulent Kristine Bergesen, innbeordret fra Kriminalomsorgen region vest til Administrativ seksjon i 3-6 måneder

Kriminalomsorgen region sørvest

Rogaland friomsorgskontor
Øystein Kjærnes, førstekonsulent

Hva skal vi gjøre med våre eldste og minste fengsler?

En løsning er funnet for Vik fengsel i Sogn

Tekst og foto:

Grethe R. Fodstad, KSF

Gjennom flere år har man vurdert fremtiden for Vik fengsel, bygget i 1863. - Første august i år var en viktig dag. Da åpnet en helt ny avdeling med fire åpne plasser og et verksted. Fengselet har også fått skikkelig gjerde og port, nytt kjøkken, diverse sikkerhetsanordninger, nye vinduer er på plass i en av bygningene og annet høyst

nødvendig rehabiliteringsarbeid er utført, forteller fengselsleder Terje Blomseth, som kom til Vik fengsel i 1974. - Fortsatt må de 14 innsatte i hovedhuset dele ett toalett og én dusj, bygningen egner seg ikke til utbedring av dette forholdet. Fire personer bor på to-mannsrom, resten har eneceller, forteller han. En innsatt med lang og variert fartstid innenfor murer bak seg, nøler ikke med å uttrykke at det er veldig fint å sone her,

men sanitærforholdene må det snarest ordnes opp i! Og det blir gjort. Snart kommer en ny boenhet på plass. Alle fjorten på lukket avdeling skal sone der, mens den gamle cellebygningen på sikt kan brukes til fellesaktiviteter, for eksempel.

Fengselsutvikling med sus i

- Anstalten har i forbindelse med utvidelsen fått tre nye stillinger. Det er nestleder, verks-

betjent og en ny fengselsbetjent, forteller fengselsleder Terje Blomseth som altså inntil i høst alene utgjorde administrasjonen og hadde 10 fengselsbetjenter i sikkerheten, det vil si det var ikke engang ansatt noen innen arbeidsdriften. - Inntil jeg kom hit i 1974, var fengselet enmannsbetjent. Lederen den gang het Haugen og hadde inntil da blitt kalt vaktmester, nå ble han fengselsførstebetjent, mens jeg

Vik fengsel, administrasjonen og fellesrommene i huset foran, cellene i huset bak, mellom bygningene er en liten luftegård. Foran til høyre inngang til den nye åpne avdelingen.

Fengselet har en sentral plassering i Vik.

Verksbetjent Olav Thune

Nestleder Roy Egil Stadheim.

ble fengselsbetjent, forteller Blomseth. Jeg spør om bakgrunnen for at han søkte seg hit. Han forteller at han er fra Bergen, men at familien kom fra Vik. - Etter Fengselsskolen var jeg litt ved Botsen i Oslo, så tre år i det gamle fengselet i Bergen før det ble opprettet en stilling til ved Vik fengsel. Så lenge fengselet var tomannsbetjent hadde jeg kveldsvakt og innkalling hjemmefra etter "arbeidstid". Så kom en gradvis utvikling i antall stillinger frem til dagens 14, hvorav tre er nye av året, forteller han.

Rommet vi sitter i, fengselslederkontoret, var inntil 1995 soverommet til inspektør

Haugen som sluttet det året etter å ha bodd med kone og barn i en leilighet som var en del av fengselet. Fremdeles minner rominndeling, klesskap og lignende om at vi oppholder oss i en bolig. Jeg foretar en rask hoderegning og forstår at Blomseth må ha vært over 35 år i etaten. På forespørsel om alder, rører han at sekstiårsdagen ble rundet 10. september, en snau uke før. Så et forsinket gratulerer med dagen viser seg virkelig å være på sin plass! Nå ser han frem til å få på plass det nye innkvarteringsbygget med 14 plasser foruten vaktrom og tekjøkken før han kan vurdere å trekke seg tilbake etter å ha forankret Vik fengsel trygt for

Korridoren i første etasje i beboerhuset fra 1863 vitner som alt i fengselet om solid håndverk.

Fengselsleder Terje Blomseth.

På vaktrommet ekstrabetjentene Tormod Ulvund og Svein Erik Saglien.

fremtiden innen et differensiert soningstilbud. I Vik fengsel er det vekt på miljøarbeid med nær kontakt mellom ansatte og innsatte i et oversiktlig, diskret og trygt miljø samt gode kollegiale forhold. Og med tett lokal forankring fordi man tar sikte på, nå som fengselet endelig har fått verksbetjent, å utvide arbeidstilbudet til også å omfatte oppgaver rundt om i bygda. De innsatte er i dag arbeidsplassert på kjøkkenet - men middagen leveres fra stedets hotell, på vaskeriet, som ganggutt og innen vedlikehold, som det stadig er behov for om et gammelt fengsel skal se så velholdt ut som det Vik fengsel gjør.

De innsatte

Jeg ser at det er stor variasjon i alder og preg av tøft levd liv på de innsatte. Blomseth forteller at den eldste innsatte, som går

rundt oss i gangen med rullator, har passert 80 år, mens den yngste bare er 19. - Ca halvparten av de innsatte sitter vanligvis i varetekt, men til tider har mellom 8 og 9 av de 14 innsatte sittet i varetekt. De senere år har det vært en markant endring i retning av tyngre klientell som kommer til Vik, forteller han. - I 2002 hadde den enkelte i snitt 50 sittedøgn her. I 2004 var det øket til 447 dager og tendensen er klart økende. Mange innsatte kommer fra Bergen fengsel og finner seg veldig godt til rette med å sone i et lite fengsel som selvsagt er en helt annen opplevelse enn et storfengsel. Her er det oversiktlig, og samtidig diskret. Vi har god dialog med Bergen fengsel og med regionen og samarbeider tett om hvem som bør komme hit, forteller han. - Under soningen samarbeider

fengselet nært med fromsorgen i Sogndal som har sosialtjenesten her. En av fengselsbetjentene, Tord Håvaardstun, har videreopplæring som instruktør i Alternativ til vold-programmet. Dermed kan innsatte her - i likhet med de som soner samfunnsstraff under fromsorgen - delta i dette programmet.

Beliggenhet

Vik fengsel ligger på sørsiden av Sognefjorden. Jeg dit kjørte over Aurland og Vikafjellet. Midt i september ble jeg her møtt med 1 varmegrad, haglbyger og kraftig vind. Jeg passerte områder i Vik kommune ved Nærøyfjorden, en sidearm sydover fra Sognefjorden som i sommer kom på UNESCOs liste over verdensarvområder, dette nye verdensarvområdet heter "Vestnorsk fjordlandskap" og et område ved Geirangerfjorden i

Møre og Romsdal hører også med. Middelalderkirkene Hopperstad stavkirke og Hovesteinkirke i Vik kommune, en samling gravhauger fra perioden år 200 til år 400 samt gamle bygninger i Vik knyttet til handelsvirksomhet sjøveien, viser at dette har vært et område med tidlig bosetting og god økonomi, ikke rart med sin sentrale beliggenhet ved en viktig ferdselsvei mellom Østlandet og Bergensområdet. I dag har Vik kommune snautt 3000 innbyggere. Næringsveiene er industri, jordbruk og reiseliv. Her er flott for jakt, fiske og friluftsliv. Jeg skulle gjerne ha tilbrakt noen flere timer her enn det programmet mitt tillot denne gangen. Men nå er det kjøring, ferge og mer kjøring frem til Sogndal hvor fromsorgen i fylket har sitt underkontor. ●

Fakta

- Vik fengsel, opprettet i 1863, den gang enmannsbetjent med plass til 14 innsatte.
- Vik fengsel ligger i Kriminalomsorgen region vest.
- Region vest omfatter virksomheten i Hordaland, Sogn og fjordane og Møre og Romsdal.
- Øvrige fengsler i regionen er Bergen fengsel, Hustad fengsel og Ålesund fengsel. Det er fromsorgskontor i Bergen, Florø og Molde med underkontor i Odda, Stord, Sogndal, Ålesund og Kristiansund.
- Telefonnummer til Vik fengsel er 57 69 65 00, faksnummer er 57 69 65 01.
- Fengselet har 18 plasser, derav 4 åpne. Fengselet har 14 stillingshemler.

Bosetting ved løslatelse fra fengsel

Regjeringen og Kommunenes Sentralforbund inngikk i september en avtale om å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Justisminister Odd Einar Dørum og Kommunenes Sentralforbund' leder Halvdan Skard undertegner samtidig en avtale om bosetting ved løslatelse fra fengsel. Partene skal arbeide for at kommunene og kriminalomsorgen lokalt samarbeider om bosetting av løslatte fra fengsel.

Fafos levekårsundersøkelse blant innsatte, 2004, avdekket blant annet at omkring 30 prosent er bostedsløse, mange har store gjeldsproblemer og omkring 6 av 10 har problemer med rusmisbruk. En kartlegging i 2003 viste dessuten at av de 5200 som var bostedsløse i Norge, hadde omlag 650 av disse gjennomført straff de siste seks månedene.

Det er et mål at ingen skal tilbringe tid i midlertidige løsninger etter løslatelse fra fengsel. Det er derfor viktig at livet etter soning forberedes på et tidlig tidspunkt. På den

måten øker vi sannsynligheten for at innsatte får et verdig liv når de vender tilbake til samfunnet, sa justisminister Odd Einar Dørum da avtalene ble undertegnet.

Styrket samarbeid mellom kommune-sektoren og kriminalomsorgen

I avtalen understrekes behovet for å styrke samarbeidet mellom kommune og kriminalomsorg lokalt.

Som vedlegg til dokumentet er det utarbeidet en mønsteravtale som på frivillig basis kan

være utgangspunkt for en avtale mellom fengsel og kommunene.

Fra avtalen mellom Justisdepartementet og Kommunenes Sentralforbund

Det er frivillig for kommunene og fengslene å inngå avtale om bosetting av løslatte. Avtalen kan tilpasses lokale forutsetninger og eventuelle eksisterende samarbeidsrutiner. For kommuner som tar imot få løslatte per år, kan det være hensiktsmessig å velge en enklere avtale, for eksempel uten samarbeidsutvalg eller å inngå en

felles avtale sammen med en nærliggende kommune. Avtalen kan også tilpasses slik at den bare gjelder en konkret sak, eller det kan inngås en avtale som aktiveres ved behov. For kommuner som har forpliktelser overfor innsatte i mange fengsler, kan det avtales at det overordnede samarbeidet (som angår samarbeidsutvalg, informasjonsutveksling mv) skal foregå mellom regionen og kommunen, mens aktuelle fengsler kan innkalles ved behov. Det konkrete samarbeidet i den enkelte sak må likevel inngås mellom kommunen og fengslet.

Justisminister Odd Einar Dørum og Kommunenes Sentralforbunds leder, Halvdan Skard, undertegner avtalen i Fredensborgveien 7 i Oslo, - et botilbud for rusmisbrukere og personer som er løslatt fra fengsel.

En halv million til Kriminalomsorgen region øst

Kommunal- og regionalminister Erna Solberg overrakte samtidig justisministeren 500 000 kroner fra Husbanken for å forsterke Kriminalomsorgen region østs boligsosiale arbeid.

- Evalueringen av det fireårige tiltaket overfor gjengangere (TOG) har vist oss at de domfelte - i tillegg til manglende boevne - har store problemer med å skaffe egen bolig. Vi ønsker derfor økt fokus på boligsosialt arbeid. Vi ser også at det er nødvendig med enda større fokus på samarbeidet med våre eksterne samarbeidspartnere for at de domfelte vi snakker om her skal være i stand til å nyttiggjøre seg det som finnes av botilbud, sier direktør Ellinor Houm i Region øst. ●

Så bra kan samfunnsstraffen organiseres og gjennomføres

Sogn og Fjordane friomsorgskontor - Sogndal underkontor

Tekst og foto:

Grethe R. Fodstad, KSF

Hvordan arbeides det ved en av kriminalomsorgens minste enheter – underkontoret som Sogn og Fjordane friomsorgskontor har i Sogndal? Etter besøket ved Vik fengsel har jeg kjørt, tatt ferde og kjørt igjen og kommet til en stilig ny bygning i sentrum av Sogndal. I tredje etasje, strategisk beliggende over politiet, møter jeg to strukturererte og ivrige damer. De gir meg innsikt i hvordan de og deres gode nettverk hos relevante samarbeidspartener rundt om i Sogn og Fjordane kan sørge for at domfelte gjennomfører samfunnsstraff i stedet for fengselsstraff eller soner dom

på promilleprogram – også det i stedet for å sitte i fengsel.

Sentrale føringer

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning presiserer i sitt tildelingsbrev til kriminalomsorgens regioner for 2005 – brevet gir retningslinjene for arbeidet og tildeling av ressurser - at "Samfunnsstraffen anses som et godt alternativ til ubetinget fengselsstraff, særlig for unge lovbytere. Det er et mål å øke andelen program og andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste i samfunnsstraffen. KSF forventer at minimum 25 % av innholdet i samfunnsstraffen består av andre tiltak enn samfunnsnyttig tjeneste"; videre at "Den individuelle kontakten med de domfelte

bør forsterkes".

- Her i fylke har vi hittil i år hatt 55,5 % av timene i samfunnsstraffen til annet enn samfunnsnyttig tjeneste, forteller førstekonsulent Mariann Hårvik.

Endringsfokusert rådgivning

- Vi legger i arbeidet med den enkelte domfelte stor vekt på den endringsfokuserte rådgivningen. I planleggingen og gjennomføringen av samfunnsstraffen tar vi utgangspunkt i arbeidet med å forbedre levekårskomponentene til den domfelte, som ofte har en sammensatt problebyrde. Vi jobber for å skape struktur og orden i den domfelte sitt liv under straffegjennomføringen. Å få orden på fak-

torer som fysisk aktivitet, kost og søvn i denne fasen er også viktig. Friomsorgen ønsker å bruke samfunnsstraffen til å avklare den enkeltes fungeringsnivå for eksempel i forhold arbeid, slik at rette tiltak settes inn for å gi best effekt også etter at straffegjennomføringen er over. Vi må dessuten bygge gode allianser til hjelpeapparatet rundt dem. Vi har veldig gode samarbeidsallianser i dette arbeidet innen relevante instanser her i fylket. Kort sagt legger vi vekt på å forbedre levekårskomponentene og derved forebygge ny kriminalitet, understreker Mariann Hårvik.

ART - Aggression Replacement Training

- ART dreier seg om å øve på å ty til annet enn aggresjon når noe turrer en. Mange som soner samfunnsstraff har kommet opp i problemer fordi de lett tyr til vold. Alle ved Sogn og Fjordane friomsorgskontor, er utlærte instruktører i ART, det samme er flere ansatte ved friomsorgen i Hordaland og i Møre og Romsdal, forteller underkontorleder Lisbeth Lidal. Hun understreker at ART ikke er et offisielt godkjent program innen kriminalomsorgen, men at det er et internasjonalt anerkjent forskningsbasert program. Mariann forteller at programmet består av ti leksjoner. - Det handler om å kartlegge sosiale ferdigheter, finne svakheter, trene på ønskede ferdigheter, lære å gjenkjenne det som trigger en. Lære å kjenne hva som skjer i kroppen når man blir trigget - økt puls, svette, osv. Øvelser vi gjør kan

Førstekonsulent Mariann Hårvik og underkontorleder Lisbeth Lidal

bestå av å bryte ned en situasjon: Hva skjedde da, hvordan opplevde du det, hva tenkte du, hva gjorde du, hva var det med den situasjonen...

Program

- Foruten støttesamtaler og endringsfokuserte samtaler, driver vi programmene: Alternativ til vold og En til en. I tillegg kommer selvsagt arbeidet med de som har fått dom på promilleprogram, det er mitt ansvarsområde, forteller underkontorlederen. - For disse må vi selvsagt kjøre intensive kurs på grunn av reiseavstandene, sier hun og understreker at ved en så liten enhet brukes omtrent hele hennes arbeidsressurs til klientfaglig arbeid, det trengs ikke mye til å administrere enheten.

Langt fra isolerte

- Føler dere to at dere er isolert her ved underkontoret?
- Nei, alle vi ved Sogn og Fjordane friomsorgskontor, enten vi er i Florø eller her i Sogndal, ser på oss som del av én stab, vi samarbeider nært, utfyller hverandre. Vi har jevnlig møter og faglig oppfølging sammen med de andre i Florø. Vi skal dit på nå på mandag. Ca en gang i måneden kommer friomsorgslederen i fylket eller nestlederen hit. Og vi har faglige samlinger med de ansatte ved Vik fengsel. Da tar vi opp emner som

endringsfokusert samtaleteknikk, vold, rus og sikkerhet. Samarbeidet med fengselet er viktig i forhold til å forberede prøveløslatelser, understreker underkontorleder Lisbeth Lidal. Hun minner også om at Mariann sammen med fengselsbetjent Tord Håvardstun fra Vik fengsel er instruktør for programmet "Alternativ til vold" og deltakerne kan være både domfelte som gjennomfører samfunnsstaff eller som soner i Vik fengsel.

- Alle skal ha et støttende nett-

verk rundt seg etter straffegjennomføringen som er relevant i forhold til et videre liv uten krimina-

litet. Dette krever godt samarbeid rundt den enkelte domfelte, sier Lisbeth Lidal oppsu merende. ●

Sogndal underkontor har kontorer i tredje etasje i Politihuset. Her finner vi skilt med en noe uventet blanding av informasjon om statlige kontorer og reklame for den lokale matvarebutikk – som ikke har inngang fra denne delen av bygget.

Fakta

Sogndal er regionsenter i Indre Sogn og har vel 6000 innbyggere, i tillegg har stedet om lag 2000 studenter og skoleelever som bor her mesteparten av året. Sogn og Fjordane friomsorgskontor har hovedkontor i Florø. Friomsorgsleder er Willy Giil. Fylkesenheten har totalt 7 ansatte, to av disse er ved Sogndal underkontor: underkontorleder Lisbeth Lidal og førstekonsulent Mariann Hårvik. Besøksadresse: Fjørevegen 20, Sogndal – 3. etasje i Politihuset. Telefon 57 62 92 60, telefaks 57 62 92 61.

KRÅD

Det kriminalitetsforebyggende råd fikk i sommer mandat for perioden 2005 til 2008.

Fra mandatet nevner vi: Rådet skal bidra til samordning av forebyggende tiltak i kriminalpolitikken gjennom bred representasjon og god kontakt med offentlig forvaltning og private organisasjoner. Rådet skal – med særlig fokus rettet mot barn og unge – ha følgende primære oppgaver: Aktivt søke samarbeid med andre myndigheter og organisasjoner og gi råd og veiledning om kriminalitetsforebyggende strategier og tiltak og stimulere til forskning knyttet til disse. Ta initiativ til, stimulere og støtte kriminalitetsforebyggende arbeid sentralt og lokalt. På eget initiativ, i samråd med eller på oppdrag fra Justisdepartementet eller andre departement; utføre oppgaver, uttale seg og gi høringsuttalelser i relevante saker. Bidra til økt bevissthet om viktigheten av forebygging på alle nivåer i samfunnet. Delta aktivt i samfunnsdebatten, især på den kriminalpolitiske arena.

Kråd understreker på sin hjemmeside www.krad.dep.no at organisasjonens flaggskip nå er SLT - samordning av lokale kriminalitetsfore-

byggende tiltak. Det er en modell for samordning som KRÅD er i ferd med å implementere i flest mulig av landets kommuner.

Rådet utgjøres i perioden 2005 til 2008 av:

- Utdanningsdirektør Kjellbjørg Lunde, Stord, leder
- Rådgiver Thomas Hepsø, Oslo nestleder – ny
- Forsker Anders Bakken, Oslo – ny
- Politistasjonssjef Henry Ove Berg, Sandnes – ny
- Politioverbetjent Mette Erika Harviken, Hamar
- Høgskolelektor Elisabeth Myhre Lie, Bærum – ny
- Seksjonsleder Linda Nymann, Ski – ny
- Retts- og påtaleleder Gordon Petterson, Enebakk – ny
- Advokatfullmektig Abid Q. Raja, Oslo
- Fengselsleder Sigurd Schultz, Bodø overgangsbolig

Personundersøkelser

- Min opplevelse er at både påtalemyndigheten, forsvarere og domstolene anser personundersøkelse som et verdifullt dokument i en rekke saker. Alt tilsier at innhenting av undersøkelsene kommer til å fortsette som nå eller eventuelt stige i antall. Det kan dessuten tenkes at det vil komme til nye bruksområder. I rapport om Dommerledet narkotikaprogram (ordningen heter nå: Narkotika-program med domstolskontroll) gis det uttrykk for at personundersøkelse bør innhentes i alle saker der det kan være aktuelt å idømme denne reaksjonen, fremhever Hans-Gunnar Stey.

14

Tekst: rådgiver
Hans-Gunnar Stey,
Kriminalomsorgen region øst

Tre forskjellige typer personundersøkelser

I juni 2001 nedsatte Justisdepartementet en arbeidsgruppe som skulle se på personundersøkelsenes fremtidige utforming. Begrunnelsen var endringene i friomsorgens arbeidsoppgaver etter straffegjennomføringsloven, nye særreaksjoner fra 1. januar 2002 og en stadig økende bruk av personundersøkelser i forkant av dom på promilleprogram,

grunnet utvidelsen av promilleprogramordningen. Gruppen forslø en tredeling av undersøkelsene. Felles for alle tre typene er at man i begynnelsen av skjemaet har tatt bort punkter som tidligere lå i malen. Dette er dato for tidligere personundersøkelse, tidligere tiltale-/domfellelse, som politiet alltid har oversikt over, sammendrag av siktelsen, som fremsto som nødvendig da dette er straffesakens kjerne og forslag til tiltak. Inn kom kjønn, nasjonalitet, oversikt over siktedes telefonnumre, personundersøkelsens forløp og senere siktedes vurdering av egen situasjon

og hvilke endringer siktede ønsker å oppnå under straffegjennomføringen.

Ordinær personundersøkelse (før dom på samfunnsstraff)

Den ordinære personundersøkelse er rettet inn mot samfunnsstraffdommer, men ikke avgrenset til saker hvor dette er et mulig utfall. Etter min mening er det litt underlig at man har tradisjon på å begrense personundersøkelsene til saker hvor straff under friomsorgen blir et trolig utfall, med unntak av personundersøkelser før dom på forvaring. Kan det ikke være desto større grunn til å belyse siktedes livssituasjon i en alvorlig straffesak enn i straffesaker med lavt straffenivå? Jeg har vært med på å skrive personundersøkelse i en drapssak hvor siktede fikk 8 års fengsel. Det opplevde jeg som meningsfylt.

I følge brev fra KSF av 6.3.2002 og 4.6.2002 samt senere gjen tatt i rundskriv G-13/2003 pkt. 12, skal en ordinær personundersøkelse ikke inneholde noen egnethetsvurdering ift samfunnsstraffen. Dette må friomsorgen forholde seg til, men det registreres at Ot prp nr 5 (2000-2001) sier at *Departementet understreket at domstolen fortsatt kunne ta hensyn til siktedes egnethet og at det fortsatt kunne innhentes per-*

sonundersøkelse med dette formålet der det ble ansett hensiktsmessig, side 125/126. Straffegjennomføringslovens forarbeider sa at egnethetsvurdering fra friomsorgen ikke var nødvendig i forkant av dom på samfunnsstraff, men samtidig var det meningen at det ikke skulle være noe i veien for at en slik vurdering ble gjort av friomsorgen. Rundskriv G-13/-2003 sier for øvrig at disse personundersøkelsene normalt skal ha fokus på siktedes situasjon på undersøkelsestidspunktet.

Personundersøkelse i promillesaker

Promilleprogram er i dag den eneste straffereaksjonen i Norge hvor det stilles som krav at det skal foreligge personundersøkelse før dommen. Dette følger av forskrift om promilleprogram og tilhørende rundskriv G-10/2002 § 3 som sier at personundersøkelse alltid skal rekvireres når det kan være aktuelt å dømme til promilleprogram etter straffeloven § 53 nr. 3 bokstav e.

Forskriften § 3 sier, på samme måte som i Ot prp nr 43 1994-95 som er promilleprogrammenes forarbeider, at det er spesielt viktig å finne ut av om siktede er i målgruppen for promilleprogram. Etter forskriften § 4 skal det i vurderingen av

H-G Stey har tidligere arbeidet både i Justisdepartementets Kriminalomsorgsavdeling og vært friomsorgsleder i Akershus. Foto; Frode Isaachsen, Region øst.

egnethet særlig legges vekt på om siktede har fast bopel, om han går på skole eller er i arbeid. For øvrig skal også disse personundersøkelsene normalt ha fokus på siktedes situasjon på undersøkelsestidspunktet. Punktet om rusmiddelbruk kan imidlertid være mer omfattende hva gjelder rusomfang og behandling.

Personundersøkelse i forvaringssaker

Straffeloven § 39 d første ledd slår fast i at det skal innhentes personundersøkelse av siktede i mulige forvaringssaker. Etter annet ledd kan retten i stedet beslutte rettspsykiatrisk undersøkelse. Etter rundskriv 4/2001 fra Riksadvokaten følger det at *"Påtalemyndigheten bør ikke ta initiativ til oppnevning av rettspsykiatrisk sakkyndige dersom det synes klart at farlighetsbedømmelsen i det alt vesentlige avhenger av bedømmelsen av slike forhold som tidligere adferd og kriminalitet, aktuell kriminalitet, sosial situasjon, rusmisbruk, omgangskrets, støttetiltak og lignende. Disse forholdene bør avklares gjennom en grundig personundersøkelse, ved etterforskning av politiet og eventuell vitneførsel under hovedforhandlingen."*

I forarbeidende til straffeloven § 39 d, Ot prp nr 87 1993-94 side 112, sies det at *Personundersøkelsen skal gi en grundig beskrivelse av siktedes oppvekst, atferd, hans forhold til alkohol og narkotika og hans seksualitet. Personundersøkelsen vil danne grunnlaget for rettens vurdering av tilbakefallsfaren.*

Personundersøkelse i forvaringssaker, skal gi utfyllende beskrivelser av siktede. Det vil her være relevant å gå mye lengre tilbake i tid enn i de to andre typene personundersøkelser. Skjemaet tar opp i seg de fleste aktuelle temaer, men det er ikke noe punkt om "siktedes seksualitet" slik som forarbeidende nevnte. Men hvis man har en konkret sak hvor dette bør belyses, vil det være adgang til det i pkt. 8: Andre forhold av betydning.

Det er viktig, som det er presisert gjennom brev fra departementet av 18.2.2002, samt senere i rundskriv G-13/2003 at det i denne typen undersøkelser ikke må vurderes siktedes farlighet, faren for gjentagelse av lovbrudd og om dom på forvaring bør gis. Ved eventuell idømmelse av forvaring har det vært et ønske om å redusere psykiatriens medvirkning ved særreaksjoner for tilregnelige, jf NOU 1990:5. Det har aldri vært meningen at friomsorgen skal skrive en "light-utgave" av de sakkyndige undersøkelsene. Friomsorgen skal gi en god faktabeskrivelse, objektive forhold, som så vil bli en del av rettens farlighetsvurdering.

Bakgrunn

Hovedformålet med personundersøkelsene er å gi retten informasjon om siktede ut over det som fremkommer av politiets dokumenter, ref kap. 13 i straffeprosessloven av 1981. Gjennom tidene har det vært noe varierende tilleggsformål med undersøkelsene. I begynnelsen var spørsmålet om etablering av eventuelt tilsyn det viktigste tilleggsformålet. Ved innføringen av samfunnstjenesten ble personundersøkelsene også rettet mot egnethetsvurderingen for denne reaksjonen: Egnethetsvurdering skulle være en del av personundersøkelsen hvis det var aktuelt med dom på samfunnstjeneste. Ut over 1990-tallet ble det en økende bruk av "tilsynsprogram" ved betinget dom, noe som gjorde at forslag til tiltak ved en betinget dom fikk en ny oppblomstring i personundersøkelsene. I dag er det informasjon om siktede eneste formålet med undersøkelsene. Ett unntak er likevel personundersøkelse før dom på promilleprogram, hvor man fremdeles opererer med egnethetsvurdering.

Innhenting av personundersøkelse

Det finnes ingen bestemmelse som sier at personundersøkelse skal innhentes fordi kriminal-

omsorgen har behov for undersøkelsen under straffegjennomføringen. Hjemlene er knyttet opp mot behovet for å informere rettens parter om den siktede. Etter straffeprosessloven § 161 følger det at *Når det antas å ha betydning for avgjørelsen om straff eller andre forholdsregler, skal det som regel foretas personundersøkelse av siktede.* Loven har som man ser svært runde formuleringer. Disse har blitt tolket forskjellig innenfor påtalemyndigheten, alt fra at det nesten alltid bør innhentes personundersøkelse og til at det nesten aldri er nødvendig.

I påtaleinstruksen finnes det også en bestemmelse: § 14-1, som gir uttrykk for når personundersøkelse skal innhentes. Denne er mer bestemt: Den sier at det "skal" foretas, men knytter personundersøkelsen fortsatt opp mot en eventuell etablering av tilsyn. Bestemmelsen har ikke blitt endret etter at tilsynet bortfalt gjennom innføringen av straffgjennomføringsloven, og bestemmelsen har i dag derfor mistet mye av sin klargjørende betydning i forhold til straffeprosessloven § 161. Formuleringene i § 14-1 annet ledd om at det ved avgjørelsen skal legges særlig vekt på siktedes alder og miljøforhold, sakens alvor, undersøkelsens betydning for sakens avgjørelse og om undersøkelsen vil kunne føre til en uheldig forsinkelse av saken, er imidlertid fremdeles av betydning.

I straffeloven § 39 d første ledd heter det at før dom på forvaring avsies, skal det foretas personundersøkelse av den siktede. I forskrift om promilleprogram, og tilhørende rundskriv G-10/-2002 § 3, heter det at personundersøkelse alltid skal rekvireres når det kan være aktuelt å dømme til promilleprogram etter straffeloven § 53 nr. 3 bokstav e. Det er ingen bestemmelse som sier at personundersøkelse skal innhentes i forkant av dom på samfunnsstraff. I Ot

prp nr 5 (2000-2001) side 124 sies det at man ikke ville videreføre ordningen fra samfunns-tjenesten om at egnethetsvurdering normalt skulle innhentes i forkant av dommen. Departementets begrunnelse var at mulighetene for å tilrettelegge samfunnsstraffen individuelt reduserer behovet for egnethetsvurdering i forkant av dommen og at siktede i større grad selv bør ta ansvaret for sin kriminalitet og derfor også selv bør vurdere om han/hun er i stand til å gjennomføre reaksjonen. I tillegg viste departementet til det ble ansett som prinsipielt riktig at ingen skal være utelukket fra å bli idømt samfunnsstraff på grunn av sin sosiale situasjon.

I rundskriv 1/2003 fra Riksadvokaten står det likevel på side 8 at *Riksadvokaten antar at det – i det minste inntil videre – vil være gunstig om personundersøkelse innhentes i alle saker hvor det er aktuelt å legge ned påstand om samfunnsstraff. Egnethetsvurdering er derimot ikke nødvendig.*

I straffeprosessloven het det før 1981 at personundersøkelse "burde i alminnelighet" foretas av siktede når siktede var under 23 år. Vi har ingen tilsvarende regel i dag, med unntak av at alder er ett moment etter påtaleinstruksen § 14-1. Statistikken fra Kompis viser at unge siktede er en stor målgruppe for undersøkelsene, men at det likevel er en betydelig aldersspredning. I 2004 ble 49 % av undersøkelsene foretatt av siktede som var 30 år eller mer. En viktig diskusjon kunne ha vært om man bør gjeninnføre en tydeligere regel på at lav alder skal tilsi at en undersøkelse innhentes. Eksempelvis kan undersøkelse alltid innhentes for siktede under 18 år hvor det vil nedlegges påstand om ubetinget fengsel eller samfunnsstraff. Det vil være grunn til å tro at domstolene for denne aldersgruppen ofte vil finne informa-

◀ sjonen av betydning for fastsettelse av straff.

- Etter påtaleinstruksen § 14-1 siste ledd følger det at hvis forrige personundersøkelse er eldre enn ett år, skal det innhentes en tilleggsundersøkelse. I gammelt rundskriv fra Justisdepartementet av 22.10.1986, G-180/86, het det at ny undersøkelse skulle skrives hvis den forrige var eldre enn tre år. Tilsvarende formulering finnes ikke i nåværende rundskriv fra Justisdepartementet, G-13/2003. Det er slik sett noe uklart hva som er "holdbarhetsdatoen" på dagens personundersøkelser, men det viktigste er at det finnes praktiske løsninger som gir retten oppdatert informasjon, enten dette er i form av "tilleggsundersøkelse" eller en ny, fullstendig, undersøkelse.

Hovedregelen er at påtalemyndigheten eller retten kan avslutte innhenting av personundersøkelse, ref straffeprosessloven § 162. Det finnes ett unntak fra dette. Retten skal treffe beslutning om personundersøkelse hvis følgende tre forhold er oppfylt: For det første - siktede har ikke tilstått, dvs har ikke erkjent straffeskyld for minimum ett av de forhold tiltalen gjelder. For det andre - han samtykker ikke i undersøkelsen og i følge etter påtaleinstruksen § 14-2 annet ledd bør siktede spørres om han samtykker. For det tredje - undersøkelsen skal ikke være til bruk ved behandlingen av anke over fastsettingen av straff eller andre forholdsregler. Forsvarer kan ikke begjære personundersøkelse utført, men kan rette en forespørsel til politiet om å gjøre dette. Påtalemyndigheten skal vise stor imøtekommenhet ovenfor forsvarers ønske om en personundersøkelse, se Riksadvokaten rundskriv nr. 2/1991, del II.

Gjennomføring av personundersøkelse

Personundersøkelsen utføres av en skikket person som ved-

komme lokale kontor for friomsorgen utpeker, om ikke retten oppnevner en bestemt person til å foreta undersøkelsen, se straffeprosessloven. Friomsorgskontoret i det aktuelle fylket mottar rekvisisjonen og lederen der gir oppgaven til en saksbehandler. Unntaksvis kan friomsorgen engasjerer en som ikke er ansatt ved kontoret til å utføre undersøkelsen. Friomsorgen har instruksjonsmyndighet overfor denne og må utvise stor forsiktighet med å la den eksterne personundersøkeren få ta sakspapirene ut av friomsorgskontoret.

En personundersøkelse gjennomføres normalt ved at saksbehandleren i friomsorgen gjennom samtaler med siktede får belyst hovedtrekkene i det som skal beskrives i undersøkelsen. Informasjonen fra siktede søkes verifisert og utfylt gjennom dokumenter som arbeidstester, vitnemål, legeerklæringer og samtaler med kilder. Det er viktig for personundersøkelsesens troverdighet at opplysningene baseres på flere enn siktede.

Friomsorgen skal ikke innhente opplysninger om siktedes personlige forhold med mindre opplysningene kan ha betydning for avgjørelsen av saken, se pkt. 7 i rundskriv G-13/2003. Formuleringen må sees i sammenheng med straffeprosessloven § 169 om at personundersøkelse og rettspsykiatrisk undersøkelse skal foretas slik at "den ikke blir til unødig ulempe eller krenkelse for den siktede eller andre". En personundersøkelse blir ikke nødvendigvis bedre om den inneholder mye informasjon, tvert i mot vil innhenting av opplysninger som ikke er nødvendig for å belyse straffesaken, kunne være uheldig for siktede.

Friomsorgen må ha et bevisst forhold til hvilke opplysninger de trenger. Siktede kan selv oppleve situasjonen under personundersøkelsen som van-

skelig og vil ofte ikke ha kjennskap til hva det forventes at han utgir av informasjon. I tillegg vet siktede at undersøkelsen skal legges frem i en kommende straffesak, og det kan tenkes at siktede derfor føler det som viktig at han oppfattes som samarbeidsvillig. Friomsorgen må ikke ukritisk etterstrebe siktedes samtykke til å snakke med arbeidsgiver, se Rundskriv G-13/2003 pkt. 14 andre avsnitt. Hvis friomsorgen ringer arbeidsgiver i forbindelse med en personundersøkelse, må friomsorgen nødvendigvis fortelle arbeidsgiver noe om hvorfor de ber om informasjon, dette er informasjon som arbeidsgiver senere kan bruke i siktedes disfavør. Ved enhver innhenting av opplysninger fra kilder er det viktig at følgende forhold er på plass: Reglene rundt samtykke/taushetsplikt og om egen informasjon til siktedes nærstående.

Samtykke/taushetsplikt

Friomsorgen har behov for siktedes samtykke for at etater/institusjoner skal kunne gi informasjon som ellers er underlagt disse etaters egen taushetsplikt og for at friomsorgen ikke skal bryte egen taushetsplikt ved å henvende seg til kilden. Friomsorgen henvender seg ofte til etater/institusjoner som har taushetsplikt etter forvaltningsloven og/eller etter særlover. Spesielt vil en del særlover (eksempelvis barnevernsloven og sosialtjenesteloven) gi sterke føringer på taushetsplikt. Det vil i de fleste situasjoner være nødvendig med samtykke fra siktede før disse kildene skal kunne gi informasjon. Forvaltningsloven § 13 b nr. 5 om at et forvaltningsorgan kan gi ut informasjon når det tjener avgiverorganets interesser vil sjelden slå igjennom her. Enten fordi det foreligger strengere særlover om taushetsplikt eller fordi avgiver mener det ikke er i dets interesse å gi ut informasjon.

Straffeprosessloven § 168 sier at offentlig myndigheter skal gi

personundersøker opplysninger hvis det ikke strider mot kildens taushetsplikt – en formulering som gir bestemmelsen liten praktisk verdi. Den andre siden av taushetsplikten er personundersøkers taushetsplikt som reguleres av straffeprosessloven, se også forvaltningsloven § 4 første ledd bokstav b. Personundersøker må *alltid* ha et våkent øye til sin taushetsplikt enten det er offentlige etater eller privatpersoner som kontaktes.

Hvis personundersøker skal kontakte andre offentlige etater, må det enten foreligge samtykke eller så må personundersøkeren ha hjemmel til å røpe sitt ærend etter straffeprosessloven § 61 b nr. 3 eller § 61 c. Rundskriv G-13/2003 sier i pkt. 10 at hvis siktedes samtykke ikke foreligger, skal opplysninger som klar hovedregel ikke innhentes.

Hva angår samtykke og taushetsplikt vil jeg minne om at siktedes samtykke til personundersøkelse ikke er et samtykke til å kontakte kilder. Et samtykke til å kontakte kilder kan når som helst trekkes tilbake. Privatpersoner og andre som ikke er offentlige ansatte, for eksempel en privat behandlingsinstitusjon eller en privatpraktiserende psykolog, har aldri plikt til å gi informasjon til personundersøker selv om samtykke fra siktede foreligger. Hvis noen som nekter å gi informasjon til personundersøker, burde ha uttalt seg, kan retten benytte et rettslig avhør etter straffeprosessloven § 143 første ledd. Bestemmelsen gjelder i første rekke sakkynndige erklæringer, men det er antatt at den kan få anvendelse også i forbindelse med personundersøkelser.

Reglene om informasjon til siktedes nærstående

Siktedes pårørende skal informeres om formålet med undersøkelsen og sin rett til ikke å forklare seg, ref rundskriv G-

13/2003 pkt. 11. Bestemmelsen er en samkjøring med straffeprosessloven § 122 som fritar siktedes ektefelle, slektninger i rett opp- eller nedstigende linje, søsken og like nær besvogrede for vitneplikten. I tillegg skal de pårørende informeres om at deres opplysninger vil gjøres kjent for siktede. Dette er viktig for pårørende vil fort kunne komme i en situasjon hvor de føler de "må samarbeide" med mindre friomsorgen gir god informasjon om frivilligheten. I tillegg må de pårørende informeres om at de ikke kan ha fortrolige samtaler med personundersøker om hvordan "siktede egentlig er" i den tro at dette ikke er informasjon som kommer siktede for øre. Både av hensyn til at friomsorgen ikke ønsker å sitte med over-skuddsinformasjon og av hensyn til at den pårørende, må friomsorgen påse at det gis god informasjon om frivilligheten før samtalen med den pårørende.

Habilitet

Etter straffeprosessloven § 163 annet ledd og rundskriv G-13/2003 pkt. 6 stilles det habilitetskrav til personundersøker etter domstolsloven § 106 og § 108. Det er således ikke forvaltningslovens habilitetsregler som gjelder. Domstolsloven § 106 gir absolutte regler om inhabilitet for eksempel grunnet slektskap eller at man selv er part i saken. Domstolsloven § 108 er en skjønsmessig bestemmelse hvor andre særegne omstendigheter må vurderes. I tilknytning til denne bestemmelsen har det vært noe forskjellige meninger om hvordan man skal vurdere habiliteten til en personundersøker som tidligere har vært siktedes saksbehandler. Det har blitt hevdet at en tidligere saksbehandler kan bli inhabil som personundersøker fordi denne vil sitte på informasjon som ikke har fremkommet gjennom undersøkelsen og at overskuddsinformasjonen vil kunne prege innholdet i undersøkelsen.

Selv finner jeg det vanskelig å si at dette kan skape inhabilitet. Informasjon man har mottatt som saksbehandler har man mottatt som ansatt for friomsorgen. Det er ikke privat informasjon man sitter med. I helt spesielle situasjoner kan man tenke seg at saksbehandler har etablert en relasjon til domfelte som går ut over den ordinære, og at man av denne grunn sitter på informasjon av mer privat karakter. Hvis dette er tilfellet, kan det unntaksvis være hensiktsmessig å erklære seg inhabil etter domstolsloven § 108.

Personundersøker som vitne i retten

I tidligere forarbeider, Ot prp nr. 72 1989-90 side 42, ble det uttalt at hvis det ligger an til samfunnstjeneste, bør det være "en viss automatikk i at retten innkaller en representant for kriminalomsorg i frihet". Tilsvarende formulering finner vi ikke i dag verken ved personundersøkelse før dom på samfunnsstraff, promilleprogram eller forvaring. Likevel må personundersøker fra tid til annen møte i retten for å begrunne eller utdype personundersøkelsen. Personundersøker som vitne i retten kan sette på spissen en viktig grensegang som til dels er beskrevet i rundskriv G-13/2003 pkt. 15: Personundersøker skal i retten gi alle opplysninger som han er gjort kjent med gjennom personundersøkelsen. Informasjon som han har ut over det som følger av personundersøkelsen, kan ikke gis til retten uten at det foreligger samtykke fra friomsorgsleder etter straffeprosessloven § 118. En personundersøkelse er skrevet etter oppdrag fra påtalemyndigheten/retten for å gi opplysninger om den domfelte til retten. Personundersøker har ingen taushetsplikt overfor retten om opplysninger innhentet som personundersøker. Behovet for grensedragning melder seg bare hvis personundersøker sitter på informa-

sjon om den siktede som han ikke har ervervet i oppdraget som personundersøker, for eksempel informasjon han har fordi han tidligere har vært siktedes saksbehandler.

Hvis personundersøker sitter på informasjon ut over det som følger av personundersøkelsen, kreves det samtykke fra friomsorgsleder før denne informasjonen kan gis til retten. Dette følger i første rekke av straffeprosessloven § 118 som sier at man ikke skal gi retten informasjon som krenker lovbestemt taushetsplikt med mindre departementet samtykker, og videre av rundskriv G-19 fra 1998 som sier at departementets kompetanse her er delegert ned til kontorsjef (nå friomsorgsleder). I pkt. 4 har G-19 fra 1998 en beskrivelse av vitneplikten for personundersøkere.

Hvis en personundersøker – som kjenner siktede fra tidligere – skal vitne i retten, vil det være hensiktsmessig om denne i forkant av rettssaken spør om friomsorgsleders samtykke til å gi retten informasjon som er

underlagt taushetsplikt. Et samtykke fra friomsorgsleder må foreligge skriftlig og kunne forelegges i retten på oppfordring. ●

Kildeoversikt ut over lover, forskrifter og rundskriv

Ot prp nr 35 (1978-79) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker
Ot prp nr 72 (1989-90) Om samfunnstjeneste
Ot prp nr 87 (1993-94) Om lov om endringer i straffeloven mv
Ot prp nr 5 (2000-01) Straffegjennomføringsloven
NOU 1990:5 Strafferettslig utilregnelighetsregler og særreksjoner
NOU 1993:32 Nytt fundament for friomsorgen
Dommerledet narkotika-program, rapport 2004
Johs. Andenæs, Norsk straffeprosess
Straffeprosessloven med kommentarer av Bjercke og Keiserud.

Artikkelen er forkortet og omredigert av Aktuells redaktør

Norgesmesterskap i fotball

Førstelaget til Oslo fengsel vant dameklassen i årets norgesmesterskap i fotball som ble arrangert i Skien i september. Laget fra Trondheim fengsel vant herreklassen mens Arendal fengsel vant Old Boysklassen. Mesterskapet samlet hele 40 lag. Herreklassen hadde 11 på lagene, de andre stilte med 7ere.

Damer	Herrer	Old Boys
1. Oslo fengsel	1. Trondheim	1. Arendal
2. Ullersmo	2. Skien	2. Hamar
3. Kongsvinger	3. KRUS 1	3. Bergen
4. Ringerike	4. Åna	4. Ringerike
5. Bergen	5. Oslo 1	5. Skien
6. Bredtveit	6. Tromsø	6. Oslo
7. Tromsø	7. Ringerike	7. Bastøy/Vefil
8. Åna	8. Oslo 2	8. Ilseng
9. Skien	9. Ila	9. Ullersmo
10. Trondheim	10. Ullersmo	10. Ila
11. KRUS	11. Kongsvinger	11. Trondheim
12. Bastøy/Vefil	12. Bergen	12. Sem
13. Oslo 2		13. Bredtveit
14. Ila		14. Kristiansand

Strategi og handlingsplan for arbeidsdriften

Arbeidsdriften utgjorde i 2004 omkring 75 prosent av aktivitetstilbudet i kriminalomsorgen, og er, ved siden av undervisning og programvirksomhet, den største daglige aktiviteten for innsatte i norske fengsler. I Kriminalomsorgens strategi og handlingsplan for arbeidsdriften 2005 - 2008 understrekes behovet for å styrke dette tilbudet.

- Arbeid er vesentlig for å være selvhjulpne og for integrering i samfunnet. Muligheten for å kunne få arbeid er et av de viktige elementer i vurderinger rundt fare for tilbakefall til kriminalitet. Å styrke innsattes tilknytning til arbeidslivet er derfor et bidrag til å legge til rette for et liv uten kriminalitet etter løslatelse, sier ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk.

- Ambisjonen er å få en arbeidsdrift som kan møte den enkeltes innsattes behov for aktivitet. Dette skal være utgangspunktet når prosjekt planlegges, gjennomføres og evalueres. I utviklingen kan det også legges vekt på at kvinner skal ha like gode tilbud som menn, og uten-

landske innsatte spesielle behov ivaretas understreker hun.

Fafos levekårsundersøkelse blant innsatte, utgitt i 2004, viser at bare 31 prosent innsatte var i lønnet arbeid ved fengsling. Også utdanningsnivået i forhold til befolkningen for øvrig, er lavt.

Styrke innsattes arbeidsmuligheter

Målet med arbeidsdriften i fengslene er at det skal legges til rette for en trygg og sikker sysselsetting av alle innsatte. Innholdet i sysselsettingen skal kunne tilføre ferdigheter og kunnskaper, og den skal styrke innsattes mulighet for arbeid etter løslatelse. Arbeidsdriften omfatter det arbeid innsatte

tilbys for daglig sysselsetting. Det omfatter også det arbeid som er nødvendig for fengselets drift og vedlikehold, så langt dette er hensiktsmessig og faglig tilfredsstillende, som renhold, kjøkkenarbeid, arbeid i tøyager/vaskeri, vedlikeholds- og reparasjonsarbeid, arbeid ute på fengselets område. I strategidokumentet inkluderes også tilrettelegging av frigang til arbeid som en del av arbeidsdriftens virksomhet.

Stor enighet om retningen

Mål for utviklingen av arbeidsdriften i perioden 2005 - 2008:

- Arbeidsdriften skal kunne gi kompetanse for det ordinære arbeidsliv og skape reelle

jobbmuligheter ved løslatelse.

- Arbeidsdriften skal være en integrert del av rehabiliteringsarbeidet i fengslene.
- Ansattes kompetanse skal utvikles for å møte nye krav til arbeidsdriften.
- Ledelse og administrasjon av arbeidsdriften skal videreutvikles og tilpasses nye krav til arbeidsdriften.

- Det har vært stor enighet i etaten om retningen strategien gir, og det lover godt for en kommende tid når prosessen nå skal føres videre og handlingsplanen gjennomføres, sier ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk. ●

Torturovervåkingsskomiteen besøkte Norge

Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt, Trondheim fengsel, Ringerike fengsel og Stavanger fengsel fikk besøk av Europarådets torturovervåkingsskomité da den besøkte Norge i begynnelsen av oktober.

Komiteen reiser rundt til ulike land og besøker arrester, fengsler, psykiatriske sykehus, mottak for flyktninger og andre institusjoner hvor enkeltpersoner og grupper er berøvet sin frihet. Komiteen fremmer, om den finner det nødvendig, forslag overfor myndighetene om forbedringer. Forrige gang komiteen besøkte Norge var i 1999.

Europarådets torturovervåkingsskomité bestreber seg på å etablere et tillitsfullt samarbeid med ansvarlige myndigheter i landene

den besøker. Oppgaven er å beskytte og ivareta interessene til personer som er berøvet sin frihet, ikke å fordømme land. Komiteens møter er lukkede, og rapportene som utarbeides etter besøkene er i prinsippet konfidensielle. Dersom et land unnlater å samarbeide og avviser å ta hensyn til anmerkningene i rapportene, kan imidlertid komiteen beslutte å komme med en offentlig uttalelse. Landene kan på eget initiativ velge å publisere komiteens rapporter. Komitens leder, Ales Butala fra Slovenia, understreket på et oppsummeringsmøte at gruppen var blitt godt mottatt alle steder. Det vil komme en foreløpig rapport ca. 20. oktober. Den endelige rapporten kommer om ca. seks måneder. ●

Snillhet eller godhet?

Tekst av institusjonsprest
Arild Vøllestad,
Rogaland A-senter

I arbeid med mennesker utfordres vi til å se mulighetene i den enkelte. Samtidig som vi noen ganger blir nødt til å vise folk til rette, med myndighet og tydelighet. Hvordan skal vi få det til på en respektfull måte, og på måter som fremmer modning? Hvordan skal vi unngå å havne i grøttene regelrytteri eller naivitet?

Dette innlegg er opprinnelig utformet med tanke på ansatte ved Rogaland friomsorgskontor, og dessuten oppdragsgivere og arbeidsledere ved gjennomføring av samfunnsstraff. I samsvar med de brosjyrene jeg fikk oversendt fra friomsorgen, bruker jeg her det litt bastante ordet "straffedømt" (men har underveis ofte vært på nippet til å bruke ordet "klient")! Jeg vil videre tro at dette kan være aktuelle problemstillinger for de fleste som arbeider med mennesker, ikke bare i kriminalomsorgen.

Snillhet – et tvetydig begrep

"Han er en snill og god mann", sier vi. I en slik uttalelse betyr "snill" og "god" det samme. Men ordet snill har andre ganger en valør som går i retning av ettergivenhet eller blåøydhed, jfr ordet "dumsnill". Snillheten inneholder altså en risiko for å bli blendet av det kortsiktige eller det behagelige eller det vi får takk for. Hvis vi i vårt arbeid ensidig har dette som orienteringspunkter, kan vi komme ille ut. For eksempel kan vi kjøpe freden og populariteten for dyrt.

Også ordet "snillisme" kommer inn her. Altså at man i de gode hensikters navn "slipper rever inni hønsegården", eller at man lar seg presse eller forlede til å operere som storleverandør av bjørnetjenester. Den ettergivende snillheten kan forkludre mestring og langsiktig vekst hos den straffedømte. Men på kort sikt er denne form for snillhet ofte behagelig for begge parter.

"Faglig god" – "etisk god"

Godhet fremstår som et dypere etisk begrep enn snillhet. Godheten setter seg inn i den andres situasjon, den er i gitte situasjoner så moden at den gir avkall på egne behov, og den våger å stå i stormen. Men ordet god kan også være litt forvirrende fordi det betyr minst to ting.

En lege er god i betydningen dyktig når han på sviende vis renser et bedervet sår med saltvann eller klorhexidin. Legen er god, selv om han påfører noen et forbigående onde. Det vil si, denne legen kan være en slask mot kone, barn, kollegaer osv, men han er "faglig god" når han bringer det rette legemiddel oppi såret. For så gjør naturen resten. På noen områder av livet er det muligens meningsfullt å skille mellom "faglig god" og "etisk god". Men slike områder må etter min mening være få, og kriminalfaglig, sosialfaglig og pedagogisk arbeid er definitivt ikke slike områder! Når vi skal oppmuntre en straffedømt som for eksempel er angstfylt og fundamentalt usikker på seg selv, finnes det ingen paralleller til klorhexidin som vi kan smøre i såret, og så gjør naturen resten. Tvert imot

blir store deler av vår person utfordret av store deler av klientens person. Det blir spørsmål ikke bare om våre teknikker, men også om vår væremåte, vår etikk.

Med "etisk god" mener jeg ikke "et prektig dydsmønster" eller noe i den retning. Snarere tvert i mot, de prektige dydsmønstre sperrer ofte mer enn de åpner. Med "etisk god" mener jeg evne til innlevelse, forståelse, eget engasjement – og evne og vilje til å sette grenser. Anvendt på arbeidet med samfunnsstraff: Det kan være at vi utviser godhet ved aktivt å spørre hvorfor en straffedømt kommer en time for seint, selv om vi og han/hun føler det ubehagelig. Den aktive etterspørring er godhet, fordi den prøver å fremme et godt formål, nemlig åpenhet. Og etterspørringen gir den straffedømte en reell sjanse til å bidra til denne åpenhet.

Det er vanskelig å bestemme seg for å ha tillit til en person

Tillit er ikke noe vi uten videre kan bestemme oss for, verken som enkeltpersoner eller ved flertallsavgjørelser i en gruppe. Heller ikke gir det mening å si "du skal vise tillit!" Tillit er på en måte noe suverent, som innfinner seg i de menneskelige møter, eventuelt ikke innfinner seg. Det vi har muligheter for å bestemme oss for, ja, sogar kan forplikte oss til, er at vi vil gi en person sjanse til å bygge opp tillit. Også etter at samme personen har revet den ned.

Kontrollens etikk

Å kontrollere mennesker opplevs av mange som noe man

Arild Vøllestad.
Han var på 80-tallet prest ved Åna fengsel, men er nå ved Kirkens bymisjon i Rogaland.

misliker eller helst vil overlate til andre. Men kontroller trenger ikke bare være uttrykk for mistenksomhet og utilbørlige inngrep i den personlige frihet. Kontroller kan også være et middel til å få vekk mistenksomhet, og slik sett gi den kontrollerte nye muligheter. Problemstillingen er altså ikke "kontroll eller etikk". Men kanskje må vi begynne å tenke friske tanker om en "kontrollens etikk"? En slik etikk må blant annet bygge på at kontrollene mest mulig er avtalt på forhånd, og at den straffedømte har fått forståelige forklaringer på den tenkning som ligger bak kontrollene. Ellers vil reglene om kontroll fremstå som ubegrunnede og kalde, og kontrollene vil lett oppleves som at "de er ute etter meg." Da begynner man fort å danse rundt i en manipulerende ring hvor den straffedømte mest av alt higer etter å bli møtt med snillhet i stedet for godhet. ●

Lovlydighet

– et steg mot autonomi og sosialt svar

Kåre E. Leiksett har laget et større essay om behandlingsmessige og rehabiliterende aktiviteter og metoder med utgangspunkt i forskning, studier og teoriutvikling som har funnet sted de siste tyve-tredve årene innen relevante områder. Han ser på mulige konsekvenser for norsk og nordisk kriminalomsorg av dette omfattende kunnskapstilfanget. Artikkelen er en kortversjon av Leiksetts essay.

20

Kåre E. Leiksetts essay om kriminalomsorgsmetodikk, forkortet av Grethe R. Fodstad, KSF

Leiksett minner om de fire pilarene som kriminalomsorgen står på:

Lovgivningen, først og fremst straffegjennomføringsloven av 18. mai 2001

Samvirkeprinsippet, blant annet forvaltningssamarbeidet, kontakten med tredjesektor og private organisasjoner samt bruk av fagfolk utenfor etaten.

Organisasjonsstruktur og -funksjon, blant annet på hvilket nivå opplæring, veiledning og kvalitetskontroll av fagaktiviteter skal finne sted.

Metodikk og innhold i straffegjennomføringen, som blant annet omfatter sikkerhet, opplæring, arbeid, programdeltakelse, miljøarbeid, praktisk og materiell hjelp.

Emnet for essayet er først og fremst punkt 4, "innholdet i soningen": det faglig-etiske ståstedet, konteksten, metodikken og de metodestyrt tilnærmingerne. Med metodikk mener han "systematisk fremgangsmåte, et fags metoder". Han gir en oversikt over oppfatninger som gjør seg gjeldende blant forskere, klinikere og praktikere i kriminalomsorgen rundt om i verden. Han fremhever at synspunktene de har stort sett er sammenfallende.

"... i den hensikt at han skal føle det som et onde"

Mitt eget utgangspunkt er at straff bare kan forsvares i den utstrekning den har nyttevirkinger for samfunnet, i første rekke at den bidrar til å forhindre uønskede handlinger. (Johs. Andenæs: Straffen som problem, s 15. Exil 1994). Andenæs viser til den tradisjonelle definisjon av straff: Straff er et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertreddelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde... og minner om den ofte utglemt presiseringen: ikke noe egenformål, men et middel til å hindre lovovertreddelser. Formålet med straff er å styre borgernes atferd i bestemte retninger. De skal følge påbud og respektere forbud. Ståle Eskeland, jusprofessor.

Han som forsøker å straffe med fornuft, hevner seg ikke for den begåtte krenkelse, siden han ikke kan gjøre det som er gjort som om det ikke hadde skjedd. Han ser heller mot fremtiden og søker å forhindre den spesielle personen og andre som ser han straffet, fra å begå misgjerninger igjen. Og siden han har dette syn, må han mene at dyd kommer med læring, for du legger merke til at han straffer for å avskrekke. Filosofen Protagoras, gjengitt av Sokrates.

- Tiden er kanskje inne for å modernisere den tradisjonelle definisjonen, skriver Leiksett og antyder følgende: *Straff anvendes for å verne om fellesskapets goder og sentrale verdier, og motvirke kriminalitet fra domfelte og andre. Straffen kan føles som et onde eller ubehag, og samtidig forstås som en rasjonell og rettferdig reaksjon på krenkelse av menneskers liv, helse og rettigheter. Straffen skal gjennomføres slik at fremtidige lovbrudd motvirkes.*

- Kriminalomsorgen yter et viktig bidrag til opprettholdelsen av et sivilisert og trygt samfunn. Dens beskyttende og vernende funksjon kan fremheves og oppgraderes og utbygges, endres eller nedbygges i takt med samfunnsutviklingen og i lys av hva forskning og ny viten forteller oss. Ofte, men langt fra alltid, kommer straffedømte fra sosiale forhold preget av sosiale, helsemessige og personlige problemer. Det kan ikke avvises at fengselsforholdene kan være slik fra tid til annen at enkelte plager forverrer seg over tid. Slik skal det ikke være. Isoleringstiltakene står i en negativ særstilling, og behovet for å finne mer egnede og mindre skadelig reaksjonsformer er ytterst påkrevd. Det er krevende å jobbe i kriminalomsorgen og vissheten om at man gjør en meningsfull

og nødvendig innsats i tråd med faglige og etiske standarder er viktig for motivasjon, yrkesstolthet og gode kollegiale forhold.

Klientell og metodikk

- Lovbryteri er ingen sykdom, og det soner en del mennesker bak eller utenfor murene som verken er sosialt eller personlig nedtyngt i alvorlig grad. Lovbruddene for denne kategorien kan kanskje best sees som en tilnærmet aldersadekvat utagering i en livsperiode hvor spenningssøking, tøffhetsbehov og ubetenksomhet løper sammen i en uheldig kombinasjon. Eller det kan dreie seg om engangstilfelle hvor særlige omstendigheter og situasjoner i avgjørende grad bidro til lovbruddet. Veien ut av kriminaliteten er i slike tilfelle vanligvis kort, og spesielle tiltak for å motvirke nye lovbrudd er verken nødvendig eller ønskelig. Det synes tvert om å forholde seg slik at for mye oppstuss og tilbud om hjelp, kan bidra til stigmatisering og til å konsolidere en avvikidentitet.

- Noen lovbrutere – relativt flere enn i normalbefolkningen – er syke, psykisk og somatisk. Mange har personlige og sosiale problemer av varierende omfang og alvorlighetsgrad. Noen sliter med gamle traumer og dyptgående problemer og mangler forutsetningene som skal til for et vanlig liv, om det er det de ønsker. Noen reagerer uhensiktsmessig, og viser seg ekstra sårbare, intense eller kontrollorienterte i mellommenneskelige forhold. Mange har et atferdsrepertoar som støter vekk

folk og bygger ned eventuelle sosiale nettverk og vi finner en sannsynlig overrepresentasjon av mennesker med hullede samvittighet og hullede empati.

Kriminalomsorgens klientell har allerede begått ett eller flere lovbrudd. Tiltak og metodikk tar derfor sikte på å motvirke fremtidige lovbrudd og å hindre at domfelte utvikler seg i gal retning mens de gjennomfører straffen. Det blir viktig å finne ut hvilke personlighetstrekk, situasjoner og omstendigheter som øker risikoen for ny kriminalitet og hvilke som beskytter mot uønskete handlinger. Det britiske panelet for programgodkjenning trekker frem følgende påvirkelige risikofaktorer:

- svake kognitive evner
- antisosiale holdninger og følelser
- sterke bånd til og identifikasjon med antisosiale/-kriminelle forbilder
- liten sosial tilknytning til og liten identifikasjon med gode, sosiale og ikke-kriminelle forbilder
- vansker med å klare seg selv, treffe beslutninger og svekket sosial kompetanse
- alkohol- og stoffavhengighet
- omstendigheter som leder til kriminell heller enn sosialt ønskelig atferd
- ugunstige sosiale relasjoner og familieomstendigheter

Leiksett konkluderer med at det ser ut til å være bred faglig enighet om at en rekke felles personlighetstrekk og egenskaper ved lovbrøyer klientellet: Ustabilitet, impulsivitet, liten utholdenhet og rigid tenkning; selvsentring, svekket moralsk tenkning, lav frustrasjonstoleranse, plassering av skyld og ansvar på andre og utenforliggende forhold, mindreverdssfølelse, sårbarhet, antisosiale verdier svake sosiale ferdigheter og manglende evne til hensiktsmessig problemløsning.

- Det er glidende overgang mellom hva som er "sykt," avvikende og uhensiktsmessig, og hva som er sunt, friskt og

fornuftig. Man kan med en viss rett hevde at alle kan reagere uhensiktsmessig og lite tenksomt i faser av livet, og i krevende eller pressete situasjoner. Det vi snakker om i dette essayet er imidlertid atferdsmønstre som går ut over det som er vanlig og som kan forstås ut fra situasjonen. Det dreier seg om tanke- og atferdsmønstre som er lette å utløse, stabile, vedvarende, rigide og representer betydelige avvik fra hvordan andre mennesker i vår kultur opplever, føler, tenker og handler. Ved å rette oppmerksomheten mot iboende ressurser og stimulere klienten til å søke etter sitt autentiske jeg, er prosessen mot lovlydighet godt i gang. Materiell og praktisk hjelp alene er vanligvis ikke tilstrekkelig der en asosial livsstil har festnet seg.

Valg av metodikk

Leiksett viser til forskere fra Canada, England og deler av USA foruten Tyskland og Spania som har vært opptatt av hva som kan være fornuftig å gjøre for å motvirke lovbrudd og gjøre samfunnet tryggere. En rekke forskningsrapporter viser at behandling av lovbrøyerere kan ha en positiv effekt når:

- metodene de bygger på et kognitivt-atferdsorientert perspektiv
- fokus rettes mot atferden hos høy-risiko-lovbrøyerere
- det anvendes strukturerte programmer med definerte mål
- behandlingen gjennomføres av utdannet personell
- organisasjonen støtter, administrerer og evaluerer programmene for å sikre at de gjennomføres som forutsatt

Leiksett mener at vi i tiden som kommer formodentlig vil se en utvikling som i hovedsak bygger på grunntrekkene i den kognitiv-atferdsorienterte tradisjonen. Det må være en uttrykkelig forutsetning at tiltakene gjennomføres på frivillig grunnlag, med informert samtykke og under betryggende etiske forhold. Tilbudene skal

Kåre E. Leiksett.

være uten reservasjoner, være identitetsstyrkende og integritetsskapende. De skal ivareta nødvendige hensyn til at vi lever i fellesskap med andre mennesker som har krav på respekt for sine verdier, interesser og behov.

Kriminalomsorgsmetodikk

Synspunktene i dette essayet er ikke bare relevante for seg programmer og terapeutiske samfunn, men de fleste tiltak og metoder som har et endringsaspekt i seg. Fengselsavdelingen, frigangshjemmet, overgangsbo-ligen, friomsorgskontoret og verkstedet, og selvsagt skolen, er utmerkete læringsarenaer, selv om de ikke gjennomfører nærmere spesifiserte programmer

eller gjennomfører miljø-terapeutiske opplegg.

Det foreligger en omfattende og godt dokumentert basis for å se hvilke faktorer som bidrar til å minske faren for ny kriminalitet. Evidensbasert kunnskap forventes å være utgangspunkt for nye tiltak. Det må fremgå hvem tiltaket er rettet mot, hva slags metoder man vil benytte, hvilke dynamiske (foranderlige) faktorer man søker å påvirke, og hvilke moduler som inngår i programmet.

Det kreves en redegjørelse for hvem programmet er beregnet på og hvilke typer lovbrudd man vil søke å forebygge. Personlige egenskaper hos deltakerne skal ses i lys av relevant

◀ metodikk. Risikoen for tilbakefall skal forventes å avta ved gjennomført program. Standardiserte instrumenter kan anvendes for å fastsette hvilke tiltak som er mest valide og reliable.

Risikofaktorenes omfang og spesifisering

Kriminell atferd er sammensatt, og programmet skal rettes mot de faktorene som man med sannsynlighet kan si bidrar til ny kriminalitet. Det klargjøres hvilke faktorer som foreligger og hvilke man tar sikte på å endre. Det er snakk om stabile, men potensielt foranderlige trekk i personligheten. Trekkene kalles gjerne kriminogene, det vil si at de bidrar til at kriminalitet blir begått. Slike risikofaktorene er blant annet:

- svekket kognitiv fungering
- antisosiale holdninger og følelser
- sterke bånd til og identifikasjon med antisosiale og kriminelle forbilder
- svak sosial tilknytning til og identifikasjon med gode, sosiale og ikke-kriminelle forbilder
- vansker med å klare seg selv, med å treffe beslutninger og bristende sosial kompetanse
- alkohol- og stoffavhengighet
- omstendigheter som støtter kriminalitet snarere enn sosial atferd
- utilfredsstillende sosiale relasjoner og familiekonstellasjoner

- Kriminalitet kan noen ganger henge sammen med personlighetsforstyrrelser, men ikke nødvendigvis i et omfang som gjør en medisinsk diagnose berettiget. Det er imidlertid viktig at belastningsgraden, også på det psykologiske planet, ikke tilsløres når innholdet i kriminalitetsforebyggende tiltak skal planlegges og settes i verk. Kriminell atferd er sammensatt. Det må klargjøres hvilke faktorer som foreligger og hvilke man tar sikte på å endre. Hvis man velger å arbeide med noen få faktorer, bør det angis hvorfor disse antas å være sentrale og hvordan endring av

dem kan føre til at nye lovbrudd motvirkes.

Effektive metoder

Tiltak skal bygge på metoder som har vist seg effektive på lovbyggere. Dersom annen teori og metodikk enn den kognitiv-atferdsmessige benyttes, må det særskilt begrunnes. Det gjelder også om man anvender sosial læringsteori. Et kognitiv-atferdsorientert program skal bygge på risikovurdering og behovskartlegging, og presenteres på en for klientene forståelig måte. Det kan innebære å måtte ta høyde for problemer med abstrakt tenkning, lese- og skrivevansker, dårlige erfaringer med skole og opplæring fra tidligere, og motvilje mot alt som smaker av autoritet.

Oppmerksomhetstrening. Her er fokus rettet mot det som skjer i øyeblikket, uten at klienten utagerer eller handler på grunnlag av umiddelbare, ofte intense følelser. Ved å stille seg åpen for egne tanker og refleksjoner og nøkternt observere hva som skjer i hode og kropp, kan man unngå å handle på refleks og av gammel vane. Ved utsettelse oppnår man større avstand og en demping av følelsesstormen. Da blir flere og mer rasjonelle valg tilgjengelige.

Problemløsning: Ved å starte med de enkle tingene, ved å dele opp i mindre biter og gå skrittvis frem, kan selvtiliten gradvis øke og evnen til å se flere vier ut av uføret styrkes.

Følelsesbevissthet og følelsesregulering: Identifisere og navngi følelser, lære seg å observere dem og forstå hvilke funksjoner de tjener og hvilke behov de tilfredsstiller.

Mestringsperspektivet / sosial ferdighetstrening: Lære å hankses med situasjoner på en måte som gir ny erfaring og innsikt, nye vinklinger og alternativer, og føre til mer konstruktiv samspill med andre mennesker.

Problemløsningstrening: Gjennom skrittvis oppnåsting av problemene gjøres de mer håndterlige og dermed lettere

å finne løsning på. Et eksempel er en-til-en programmet som foruten kartlegging og analyser, spør hvem, hva, hvor, hvorfor og når slik at deltakerne får frem problemene og ressursene og kan reflektere rundt dem og bearbeide dem.

Motiverende samtaler – eller endringsfokustert rådgivning – har også mange fellestrekk med disse kognitiv-atferdsorienterte arbeidsformene.

Miljøarbeid

Den metodikken som anvendes individuelt og i gruppe, gjelder så langt den passer også for miljøarbeid og terapeutiske samfunn. Sosial samhandling er grunnleggende for personlig utvikling. Samspill, kommunikasjon og tilbakemeldinger fra mennesker som er viktige i våre liv, kan i stor grad bidra til å bestemme vårt atferdsrepertoar. Prinsippene, kriteriene og teknikkene som er nevnt foran, gjelder – så langt de passer – også for et strukturert og systematisk gjennomført miljøarbeid.

Ferdighetsorientering

Ved å tilegne seg nye ferdigheter er det lettere å unngå kriminalitet og i stedet engasjere seg i lovlige og lovbruddsekskluderende aktiviteter. Ferdigheter som lesing og skriving, skaffe seg utdanning, finne og beholde et arbeid, klare seg selv og håndtere sine relasjoner bidrar til økt problemløsningskapasitet, handlefrihet og flere valgmuligheter. Deltakernes innlæringsstil (responsivitet) og motivasjon er grunnleggende viktig for at ny kunnskap skal nå frem og føre til integrasjon og anvendelse. Mange lovbyggere har dårlige erfaringer fra tradisjonell undervisning, og det øker motivasjonen når de opplever undervisningsmåter og vinklinger i en lære- og utvikelingsprosess.

Rekkefølge, intensitet og varighet

Omfang, rekkefølge og avstanden mellom tiltakene skal ses i lys av hvor grove og hyppige

lovbruddene er, samtidig som man ser dette i forhold til risikofaktorene. Programmer og andre tiltak skal ikke gjennomføres på en upersonlig måte. Kontakten mellom fagperson og klient kan ofte være vel så virkningsfull som selve metodikken

Engasjement og motivasjon

Metodene som tas i bruk for å endre og modifisere relevante risikofaktorer, skal tilpasses deltakernes læringsstil. Følgende faktorer skal vurderes:

Kartlegging: Identifisere mulige problemer, vurdere lærings-evne og lese- og skrivevansker, og kartlegge eventuelt misbruk av rusmidler. Programmet skal tilpasses deltakernes behov, blant annet ved høy grad av struktur for dem som har vansker med abstrakt tenkning, eller liten bruk av konfrontasjon hos de som er engstelig og har lav selvtilitt.

Presentasjon: Etablere et positivt og behandlingsstøttende miljø, blant annet ved å sikre støtte fra sjef, annet personell og klienter. Det materiale som tas i bruk skal tilpasses alder, kjønn og kulturtilhørighet, og det skal legges opp til et interaktivt samarbeid. Det må klargjøres hva som skal behandles konfidensielt og hva som kan meddeles videre.

Personale: De som gjennomfører tiltaket skal være egnet for oppgaven og ha tilegnet seg nødvendig kunnskap og kompetanse. Motivasjon og interesse, trygghet, varme og oppmerksomhet er viktige egenskaper, likeledes rettferdighetssans og konsekvens i forhold til normer og holdninger.

Samfunn: Et støttende nettverk utenfor institusjonen skal utvikles der det er mulig. Samarbeid med familie, hjemmemiljø og venner bør oppmuntres, og fiendtlighet, likegyldighet og kunnskapsmangel motvirkes.

Kontinuitet i program og andre tiltak

Kontinuitet er sentralt ved planlegging, iverksetting og gjennomføring.

omføring av tiltak i fengsel og friomsorg. Det skal være tydelige koblinger mellom faglige tiltak og regelverk. Tiltak i fengsel som har vist seg lovende med sikte på forebygging av nye overtreddelser, skal samordnes og videreføres av friomsorgen for å øke effekten, og lette overgangen til et liv i frihet.

Fortløpende kontroll og evaluering

Det skal føres tilsyn med at program og andre faglige tiltak gjennomføres slik det er forutsatt og at det er kyndige folk som står for arbeidet. Dette krever høy og relevant utdanning. Evaluering av faglige tiltak forutsetter at kriteriene for suksess eller fiasko er klare. Forskning bør gjennomføres av velrenommerede eksterne og uavhengige forskere.

Konklusjon

Før han avslutter, skisserer Leiksett en fag- og utdanningsplan innen kriminalomsorgsmetodikk. Den er blant annet basert på det som er nevnt tidligere i essayet om metodikk. Hvor dyptpløyende og omfangsrik utdanningen og opplæringen skal være, vil selvsagt avhenge av ressurser og lengden på utdanningen. Han understreker at det etter hans syn bør satses på opplæring innen et sammenhengende og konsistent teoretisk rammeverk, ikke smakebiter fra mange retninger. Videre trekker han frem muligheten for senere fordypping og utvidelse av perspektivet.

Han avslutter med å understreke at det vil være et betydelig sprang fremover om kriminalomsorgen planmessig og systematisk bygget opp en riksdekkende etisk-faglig plattform for arbeidet med straffedømte. En ressursfokustert og interaktiv modell for å motvirke ny kriminalitet foreligger, om enn i uferdig form og format. Et klart definert faglig fundament vil kunne bidra til måloppnå-

Kåre E. Leiksetts bakgrunn

- Sosionom 1964
- Videreutdanning i sosialt arbeids metodikk, individuelt og gruppe, tre år, deltid
- Godkjent veileder 1967
- Norsk institutt for psykoterapi, to år, deltid
- Opplæring og veiledning i gestaltterapi, realitetsterapi og transaksjonsanalyse
- Statens forvaltningshøgskole, 1985
- Bioenergetisk analyse og terapi (kroppsbasert psykoterapi), 5 år, eksamen 1988
- Ledelses- og organisasjonsutvikling, blant annet ved Statskonsult, Bedriftsøkonomisk institutt, NTH og KRUS
- Medisin grunnfag, eksamen 1998
- Akupunktør, eksamen 2000
- Miljøterapeut på barne- og ungdomspsykiatriske behandlingshjem, og pleier for psykisk utviklingshemmete
- Bestyrer og underbestyrer ved behandlingshjem
- Sosialkurator, Skolepsykologisk kontor i Oslo, tre år
- Inspektør, Norges Vernesamband (friomsorgen), 1967
- Kontorsjef Oslo og Akershus vernelag
- Høgskolelektor 1988, kommisjonsvurdering
- Byråsjef i Justisdepartementets Kriminalomsorgsavdeling 1980, senere underdirektør og avdelingsdirektør samme sted
- Privat praksis som psykoterapeut og akupunktør
- Høgskolelektor og timelærer ved Diakonhjemmets sosialhøgskole og Høgskolen i Oslo
- Stipendiat ved Direktoratet for kriminalforsorgen, København
- Medlem av Straffelovrådet
- Fengselslovutvalget
- Friomsorgens policyutvalg
- Friomsorgsutvalget, leder
- Representant i Europarådets underkomite for friomsorgssaker
- Hovedansvarlig for Stortingsmeldingen om kriminalomsorgen, St meld nr 27 (1997-98)
- Leder for utviklingen av kriminalomsorgens faglige strategi

Se også avskjedsintervju med avdelingsdirektør Leiksett i Aktuelt for kriminalomsorgen 5 – 2003

else, bedre omdømme og større rasjonalitet ved bekjempelse av kriminalitet. ●

Litteratur:

Andenæs, J. 2004: Alminnelig strafferett. Universitetsforlaget

Andrews, D. 1995: The Psychology of Criminal Conduct and Effective Treatment in McGuire (ed): What Works: Reducing Reoffending

Berge, T. og Repål, A. 2004: Den indre samtalen. Kognitiv terapi i praksis. Gyldendal akademisk

Berg-Nielsen, T. S. 2004: For mye, for lite, fordreiet – om emosjonell regulering. Kulturtidsskriftet Dyade

Carter, J. 2003: Correctional Psychology Basics. ICPAs Conference Proceeding.

Cooke, D. J. and Philip, L. 2001: To treat or not to treat? An Empirical Perspective. Clive R. Hollin (ed): Handbook of Offender Assessment and Treatment. John Wiley & Sons Ltd

DSM-IV: Diagnostic and Statistic Manual for Mental Disorders. American Psychiatric Association

Eskeland, S. 2000: Strafferett. Cappelen akademisk forlag

Evang, A. 1986: Utvikling, personlighet og borderline. Cappelen

Evang, A. 1990: Det vanskelige liv. Cappelen

Fagutviklingsprosjektets forslag til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. 2003

Freud, S. 1929: Ubehaget i kulturen. Cappelen

Friestad, C og Skog Hansen, I. L. 2004: Levekår blant innsatte. Fafo-rapport 429

Gjerde, S. 2003: Coaching. Fagbokforlaget

Gjærum, B, Grøholt, B, Sommerschild, H. 1998: Mestring som mulighet i møte med ungdom og foreldre. Tano

Aschehoug

Golding, W. 1954: Fluenes herr.

Gullestad, S. E. 2001: Hva er evidensbasert psykoterapi? Tidsskrift for Norsk psykologforenin.

Hollin, C. R. 2001: To treat or not to treat? An Historical Perspective. Hollin (ed): Handbook of Offender Assessment and Treatment. John Wiley & Sons Ltd

Høiby, A. 2003: Fagintervjuet. Aktuelt for kriminalomsorgen

ICD-10. 1999: Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser. WHO, Statens helsetilsyn, Universitetsforlaget

ICPA – 2003: Conference Proceedings

Kolloen, I. S. 2004: Hamsun: Erobreren. Gyldendal

Lipton, D. S. 2001: Therapeutic Community Treatment Programming in Corrections. Hollin (ed): Handbook of Offender Assessment and Treatment. John Wiley & Sons Ltd

Løsel, F. 1995: The Efficacy of Correctional Treatment: A Review and Synthesis of Meta-evaluations. McGuire, J. (ed): What Works: Reducing Reoffending. Wiley & Sons Ltd

Malt, U. F., Årslund, D. og Lund, A. 1999: Biologisk psykiatri. Universitetsforlaget

McGuire, J. 1996: Kognitiv-atferdsorienterte tilnærminger. Universitetet i Liverpool. No. overs. Heid Nøkleby

McMullan, M. 2001: Offenders with Personality Disorders. Hollin (ed): Handbook of Offender Assessment and Treatment. Wiley & Son Ltd

Moen, T. 2004: ADHD og omsorgssvikt (overskriften er usikker). Dagbladet

Mysterud, I. 2003: Mennesket og moderne evolusjonsteori. Gyldendal akademisk

Oestrich, I. og Holm, L. 2001: Kognitiv miljøterapi. Dansk psykologisk forlag

O'Rourke, A. 2002: An Introduction to Evidence-Based Practice

Patterson, F. 1998: Reducing Offending: Towards more Effective Practice in Scotland. Rapport fra Kriminalvårdsstyrelsen

Porporino, F. 2003: Re-framing "What Works" in Correctional Practice. ICPAs Conference Proceedings

Priestley, P og McGuire, J. 1999: En-til-en, et program for å redusere nye lovbrudd. No. overs.: Heid Nøkleby

Rasmussen, K. 2003: Fagintervjuet. Aktuelt for kriminalomsorgen

Schaanning, E. 2004: Menneskelaboratorium på universitet? Morgenbladet

Tidsskrift for Norsk psykologforening. 2001: Redaksjonelt

Torgersen, S. 1995: Personlighet og personlighetsforstyrrelser. Universitetsforlaget

Vaglum, P., Ekeberg, Ø., Finset, A., Hauff, E. og Moum, T. 2000: Innføring i medisinske atferdsfag. Cappelen akademisk forlag

Vik, I. og Størksen, I. 2000: Hyperkinesi hos voksne. En studie av innsatte i Oslo kretsfengsel. Hovedoppgave UiO

What Works. 2000: The first report from the joint Prison and probation Accreditation Panel. Home Office, GB

Waage, L. 2004: Fagintervjuet. Aktuelt for kriminalomsorgen

Waaktaar, T og Christie, H. J. 2000: Styrke sterke sider. Kommuneforlaget

Digresjoner om en produksjonsbedrift

av Erik Fallo

Som innsatt leser jeg Aktuelt med stor interesse. Bladet er ikke nødvendigvis myntet på oss på gulvet, men det gir informasjon om hva som skjer i kriminalomsorgen. Det holdes konferanser og diskuteres på alle nivå om hvordan man skal ivareta de ansattes interesser og tenke nytt. Når Bølgen Bronebakk skriver at det gjøres en strålende jobb og at hennes medarbeidere bruker sin erfaring og kunnskaper, og at dette fortsatt vil være en forutsetning for gode resultater, er det momenter jeg ønsker å tilføye.

Skal det produseres eller kvalitetssikres og i tilfelle for hvem? Høye mål for å fylle celler til nærmere 100 prosent kapasitet tilsier at fengselet er en produksjonsbedrift. Men når 80 prosent av "varene" kommer i retur, produktet kun er oppbevart, men ikke reparert og ingen garanti kan gis ved løslatelse, må spørsmålet bli: er produksjonssystemet så dårlig eller er manglende kvalitetskontroll årsak? Min oppfatning er at brukerne av systemet aldri blir tatt seriøst eller gis mulighet for å påvirke eget liv eller utvikling. I fengsler holdes K.U.-møter mellom innsatte og ledelse. Uten å ha noen muligheter for å påvirke ansvarlig, faller de fleste diskusjoner ned til digresjoner om mat eller god fritidsleder. En ørkesløs evig diskusjon om intet.

Ved å sette en høyere verdinorm på utdannelsen fra KRUS og ikke begrense de mange hjelpere i fengselet med ytterligere tekniske oppgaver, vil det gis mulighet for å vektlegge det menneskelige. Det skal produseres lite i et fengsel. Det bør derimot være en kompetansebedrift for å motivere folk bort

fra kriminelle handlinger. Som presten i Ringerike fengsel uttrykker: "Det blir for lite menneskelighet og forståelse for det enkelte individ".

Differensiering og hjelp til den enkelt innsatte burde det være det høyeste mål. Et kontakttjenstsystem er iverksatt, men grunnet stramme tidsrammer, feiler også dette. Når innsatte så til de grader blir oppbevaringsobjekt, blir resultatet et stort tilbakefall. Den kostnad dette utgjør på samfunnsregnskapet ble forespurgt av Stortinget i 2002, men pr dags dato er det ubesvart. Prisen er etter anslag ufattelig høy. Forbrytelse er en ubetalelig pris kan noen si, men ved helhjertet innsats kan mye endres.

I flere generasjoner har kriminologer og jusprofessorer uttalt at fengsel ikke har preventiv virkning på kriminalitet, snarere tvert imot. Når fengselsledelsen fra enkel statistikk ser at utfallet av fangebehandlingen gir like dårlig resultat som for 50 år siden, må noen tørre å rope "hjelp". Politikere kan ikke hjelpe, selv i disse valgtider. Derimot kan fengselet ta i bruk egen hjelp. Annerledes sagt: hjelp til selvhjelp! Fanger er interessert i eget liv og kan hjelpe seg selv. Men det må løses opp i det grep behandlingen i dag holder på en situasjon som er totalt foreldet. Ved å være i en prosess hvor eget liv ligger i vektskålen, er motivasjonen sterk. Derfor må fengselet mest av alt se individet. Dette krever resurser, tid og kompetanse. Det kan ikke gjøres som når man klipper hekken. Hver enkelt som skal i fengsel, må nøye vurderes av kompetente folk for å sikre best mulig tilbud for enkeltindividet i systemet. Man skifter ikke hjerteklauff på folk som brenner benet – enkelt sagt.

Når det gjelder soningskøer, er dette et ord som i en generasjon har begrepsfestet seg. Alle kjenner ordet, men få forstår rekkevidden av det. Et fengselsprosjekt i Halden kostnadsberegnet til 1 milliard, hvor 250 skal bo, løser ikke problemet. Dette fordi det er mer enn nok lukkede fengsler. Mulighetene må ses og realiseres i militærførlegninger og andre fasiliteter. Mulighetene er uendelige i det sekund man innser det faktum at et flertall av fangene ikke er en fare for liv og at muren ikke må være åtte meter og dessuten bygge på Filadelfiaprinsippet. Men det må fremheves at en viss modernisering av systemet for straff er iverksatt gjennom muligheten for konfliktråd og samfunnsstraff. Samfunnsstraff på maks 420 timer gjennomføres på inntil ett år i saker med strafferamme på inntil seks år. Fra ordningen kom i 2002 har ca 4000 domfelte sonet en slik dom. Her er første steg tatt mot en riktig straffemethode. Uten å ha gjennomført dette tiltak, ville soningskøen vært vesentlig lengre.

Når Bølgen Bronebakk avslutter sin lederartikkel med at det gjøres en strålende jobb i kriminalomsorgen, blir mitt spørsmål: ut fra hvilke kriterier? Er det strålende å fylle celler når man vet hvor destruktivt dette kan være for den enkelte? Er det strålende når man leser tilbakefallsstatistikk? Er det strålende når man står ubesvart om hva som er kriminalitetens pris i milliarder kroner? Er det strålende at nesten 3000 står i soningskø?

Bølgen Bronebakk oppfattes ikke som å være ansvarlig for ovennevnte forhold, men hun kan ta ansvar for å få avsluttet

celleflyttingshysteriet som verdimål i fengsel. Videre at det stilles krav til bevilgende myndigheter slik at kriminalitet kan behandles i fengsel, ikke bare konserveres. Og i nordisk sammenheng bidra til å gjøre kriminalomsorgen til en kompetansebedrift hvor mennesker hjelpes til et liv uten kriminalitet. For å få til dette må man betrakte de innsatte som en ressurs. Målet om å kunne utføre noe strålende i kriminalomsorgen er et unisont ønske. Og kanskje må man lese S. Kierkegaard "Hjelperen" for å komme litt videre. ●

OM FORHOLDET MELLOM HJELPEREN OG DEN DER SKAL HJELPES

*Forholdet mellom Hjelperen
og den der skal hjælpes
maa være saadan – at man,
naar det i Sanhed,
skal lykkes En at føre et Menneske
til et bestemt Sted,
først og fremmest maa passe paa
at finde Ham
der hvor Han er og begynde der.*

*Dette er Hemmeligheden i al Hjelpe-
kunst.
Enhver der ikke kan det,
Han er selv i en Indbildning
naar han mener at kunde
hjælpe en Anden.*

*Men al sand Hjelpen
begynner med Ydmykelse.
Hjælperen maa først ydmyke sig
under den Han vil hjælpe
og herved forstaa, at det at hjælpe
er IKKE at herske men at TJENE.
At det at hjælpe IKKE er
at være den Herskesygeste men
den Taalmodigste.
At det at hjælpe er Villighet til,
indtil videre at finde sig at have Uret
naar Du ikke forstaar
at din Næste forstaar*

Søren Kierkegaard

Tilbudet til volds- og sedelighetsdømte

En gjennomgang av fem tiltak
Christine Friestad

Rapport utgift av Fafo 2005. 104 sider

Ved inngangen til 2001 satt det 121 menn dømt for sedelighetskriminalitet og 250 menn dømt for voldskriminalitet i norske fengsler, det er i alt ca 20 prosent av fangebefolkningen. Kriminalomsorgens utdanningssenter ba Fafo se nærmere på fem konkrete tilbud til denne gruppen, både behandlingstilbud drevet av helsevesenet og programtilbud drevet av kriminalomsorgen.

Behandling defineres i rapporten som tiltak iverksatt med henblikk på å forårsake eller påskynde bedring, sette noen i stand til å klare visse situasjoner, eller fjerne eller lindre smerte. Innsatte har samme rett til behandling for sine fysiske og psykiske helseproblemer som alle andre, og behandlingsbehovene skal i utgangspunktet håndteres innenfor det ordinære tjenesteapparat. Med *programmer* menes i rapporten undervisningstiltak, ferdighetstrening og/eller strukturerte samtaler rettet mot domfelte og varetektsinnsatte. De retter seg mot en definert målgruppe og definerte lovbruddsrelaterte problemområder, tar utgangspunkt i deltakernes behov og ressurser, har som mål å bidra til nye kunnskaper, ferdigheter og innsikt, motivere til adferdsendring og motvirke nye straffbare handlinger. Det kan være glidende overganger mellom disse to kategoriene.

Behandling ved Institutt for klinisk sexologi og terapi – IKST

Målgruppen er menn som har begått seksuelle overgrep. I løpet av 2004 var 68 kriminalomsorgsklinter i behandling ved instituttet. Målet med behandlingen er følelsesmessig vekst som frigjør voksen seksualitet og derved overflødiggjør avvikende seksuelle preferanser og seksuelle overgrep. Den teoretiske forankring er Langfeldts gruppeteori-modell, som er psykodynamisk forankret. Behandling i åpen gruppe med fire til seks klienter og to terapeuter ved instituttet en gang i uken på 1,5 time i inntil fire år. De innsatte kommer fra Ila, Bastøy, Berg og Oslo fengsel.

Tre av deltakerne er intervjuet i forbindelse med denne rapporten. De fremhever at behandlingen er mer intens og psykisk krevende enn å delta i program. Videre sier de at det er nyttig å få tatt opp sine egne problemer – som de ikke har villet ta opp i programmene de har deltatt i tidligere.

Behandlingsprogram for sedelighetsdømte i Bergen fengsel (Sexual Offender Treatment Program – SOTP)

Programmet er utviklet av fengselsvesenet i England. Målgruppen er innsatte med dom på minst seks måneder for lovbrudd av seksuell karakter.

Deltakelse er frivillig. Høsten 2004 omfattet tiltaket 11 innsatte fordelt på to lukkede grupper. De fleste deltakerne var førstegangssøknere dømt for overgrep mot barn. Målet er å etablere empati og endre overgrepers kognitive forstyrrelse (benekning / minimalisering av ansvar, skade) og gi innsikt i og forståelse av egen sårbarhet. Den teoretiske forankring kombinerer biologiske, psykologiske og sosiale prosesser.

Programmet på 310 timer er delt i en basisdel og en oppfølgingsdel. Helseregion vest og Brøset er faglig ansvarlig. Det drives av to psykologer og to fengselsbetjenter med spesialopplæring. Intervjuene med deltakerne viser at programmet oppleves krevende, relevant og nyttig.

Friestad påpeker mangelfull kvalitet på oversettelsen fra engelsk og at den norske målgruppen kan avvike fra den programmet ble utarbeidet for. Hun fremhever at det er uheldig å la personer med lav risiko for tilbakefall delta i et program utarbeidet for de med middels og høy risiko for tilbakefall.

Samtalegrupper etter Alternativ til vold-modellen

Dette er det mest omfattende tilbudet til voldsdømte menn. Grupper finnes ved Ila, Bastøy, Berg, Arendal, Skien, Ringerike og Tromsø fengsler og ved friomsorgskontorene i Oslo, Buskerud, Akershus, Nord-Trøndelag, Troms og Østfold, skriver Friestad. Tilbudet finnes imidlertid også andre steder, f.eks. Sogn og Fjordane og Vik. Målgruppen er personer dømt for volds- eller seksualutøvelse

eller som har voldsproblemer, dvs ikke begrenset til én kriminalitetstype. Målet er å snakke om vold og motivere deltakerne til aktivt å jobbe videre, for eksempel søke profesjonell behandling under eller etter soning samt holdningsendring i forhold til voldsbruk. Dette er ikke terapi og er heller ikke bundet til bestemte psykologiske behandlingsmodeller, men kan slette på eksistensialistisk og kognitiv psykologi.

Gruppene drives av fengselsbetjenter med spesiell opplæring og som får veiledning. Gruppene møtes 1,5 timer i uken. De kan være åpne eller lukkede, bestå av tre til seks deltakere og har ca 12 samlinger. Utgangspunktet er frivillig deltakelse, men mange har dette som del av samfunnsstraffen.

Friestad fremhever at det er vanskelig å etterleve idealet om at rollene som kontaktbetjent og gruppeleder ikke blandes. Det er ingen kartlegging eller diagnostisering av den enkelte deltaker, men gruppene har vist seg å rekrutterer også personer med alvorlig voldserfaring. De er bredere sammensatt enn forutsatt og kan komme til å skjule overfor behandlingsapparatet hvor mange som har alvorlig problematikk på området, heter det i en ekstern evaluering. Videre peker Friestad på behov for tydeligere teoretisk fundament.

Sinnemestring – Brøset / Trondheim fengsel

Utviklet som et poliklinisk behandlingstilbud ved Brøset regionale sikkerhetsavdeling. Drives siden 2003 også som *program* ved Trondheim og Bodø fengsl-

er. Tiltaket omtales av Friestad vekselvis som behandling og som program. 16 personer har gjennomført det. Gruppene er for menn som er voldelige i samliv. Pr desember 2004 deltar 13, fordelt på to grupper, dels innsatte dels friomsorgsklienter. De fleste har tidligere voldsdommer bak seg og kan sies å ha omfattende og alvorlige voldsproblemer. Målet er å lære deltakerne teknikker de kan bruke for å mestre og kontrollere sin aggressive adferd. Tiltaket er basert på kognitiv teori og behandlingsfilosofi. Gruppene har to ledere. Disse har 3-årig helsefaglig utdanning med videreutdanning i psykisk helsearbeid, erfaring fra veiledning og kognitiv adferdsmodifikasjon. Gruppene møtes to timer ukentlig i et halvt år. (30 timer) Dette er både et behandlings- og et forskningsprosjekt heter det. Friestads intervjuer med fire av deltakerne underbygger inntrykket av at deltakerne har mer omfattende voldsproblematikk enn målgruppen for det polikliniske tilbudet. De er for-

nøyd med opplegget, men ønsket at det varte lenger. Noen overføringer til andre fengsler oppleves problematisk.

Voldsprogrammet i Bergen fengsel (Cognitive Self-Change Program – CSCP)

Programmet er utviklet i USA og senere tilpasset til bruk i britiske fengsler. Den norske manualen er oversatt og tilrettelagt fra den britiske versjonen. Programmet har vært drevet i Bergen fengsel siden 2001 og omfattet i 2004 åtte innsatte. Målgruppen er høyrisiko voldsforbrytere dømt flere ganger og som utviser anti-sosial adferd. Målet er å redusere tilbakefall til nye voldshandlinger. Dette er et kognitivt selvendringsprogram, teorigrunnlaget er sosial læringsteori.

Programmet veksler mellom gruppesamlinger og individuelle sesjoner og går over 50 uker, minst 100 timer, og er delt i fire stadier. Programmet drives av en psykolog og en fengselsbetjent. Programmet er ikke evaluert slik det drives i Norge. Ingen deltakere ønsket å stille til intervju i

forbindelse med denne oversikten. Friestad fremhever det paradoksale i at deltakerne forutsettes å ha omfattende voldsproblemer og utvise antisosial adferd samtidig som psykopati-tendenser er utelatelssgrunn. Et annet minus hun trekker frem, er at dette ikke er tilpasset norske forhold. Videre mener hun at oversettelsen av teorimanualen er så dårlig at meningsinnholdet kan bli borte.

Oppsummering

Friestad oppsummerer gjennomgangen av de fem tiltakene med at det alltid må være sammenheng mellom utforming av tiltak og kunnskap om den norske fangebefolkningen, om betjentenes utdanningsnivå og generelle kompetanse, om utformingen av fengslene og om regelverk og føringer.

- Det må være innsattes egne behov, slik de selv uttrykker dem og slik de formidles av etatens ansatte, som avgjør hvilke programmer eller andre tilbud som skal utvikles, ikke hvilke intervensjoner som til enhver tid tilbys kriminalom-

sorgen utenfra. Videre savner hun tilbud til korttidssonere: 73 prosent av de voldsdømte soner dommer på under seks måneder. Hun trekker også frem utfordringen overfor de forvaringsdømte – fordi de soner lange dommer og må dokumentere endring. Hun etterlyser dessuten tilbud rettet mot voldtekstdømte - dagens tilbud i stor grad synes rettet mot barneovergrepere.

Vurdering

Boken viser at det var en god ide å la Fafo se på dette saksfeltet utenfra. Den fortjener å bli lest og debattert for å sikre fagutviklingen innen de tjenester som kriminalomsorgen leverer og øke forståelsen av tjenestene som leveres av andre samt sikre nødvendig samspill. Den viser også betydningen av den kvalitetssikringen som ligger i en streng godkjenningsordningen for etatens offisielle programmer. ●

Omtale ved
Grethe R. Fodstad, KSF

Kriminalitetens samfunnsmessige kostnader

Rapport utgitt av Justisdepartementet 2005, 153 sider

- Rapporten er et konkret svar på til Stortingets anmodning i Inst. S nr 4 (2003/4) om å fremskaffe kunnskap og gi innspill til den kriminalpolitiske debatt om kriminalitetens samfunnsmessige kostnader. Videre er det et mål å få frem viktigheten av å bruke ulike former for metodikk, kostnad/nytevurderinger når ressursanvendelsen og tiltak i kriminalitetsbekjempelsen skal iverksettes, evalueres og etterprøves. Muligheter og begrensninger når det gjelder å "måle/tallfeste" kostnader ved kriminalitet blir bredt belyst, også med eksempler fra andre sektorer, skriver ekspedisjonssjef Øystein Blymke i Justisdepartementets Analyse-enhet som har stått for utarbeidingen, i følgebrevet.

I rapporten finner du ingen ferdig tallfesting av hva kriminaliteten koster, men utdyping av hvorfor kostnadene er så omfattende for både individ og samfunn. Du finner heller ingen ferdige løsninger og konklusjoner på hvordan man skal forholde seg til dilemmaer og valg man står overfor på dette området. Men du finner anbefalinger om hvilke sider ved problemstillingen man bør ha oppmerksomheten spesielt rettet mot.

Konklusjonen er at et tallregnskap for beregning av kostnader er både uhensiktsmessig og metodisk betenkelig. Samtidig erkjennes det at det både i budsjettpolitiske og kriminalpolitiske sammenhenger er bruk for en kvantitativ referanseramme eller målestokk. Det dreier seg om å ha tanke for både kvalitet og kvantitet samtidig. Eller med andre ord: Både subjektive og objektive verdier og størrelser må inn i dette vanskelige regnskapet.

For kriminalomsorgen kan dette være både innholdet i soningen, tilstrekkelige antall ledige plasser til at domfelte kommer raskt inn, brøkfordelingen ansatte/innsatte, tjenestemennenes kompetanse, oppfølging etter løslatelse, samarbeid med andre samfunnsaktører, andelen samfunnsstraffdommer kontra fengselsdommer, tilbakefallsprosent, hva regnes som kriminalitet, endringer i straffenivået, bygningsmessige krav til fengsler, turnover i fengselsbetjentyrket, osv, osv.

Se også om oppfølgingen av rapporten i budsjettproposisjonen for neste år. ●

Omtale: Grethe R. Fodstad, KSF

Lønns- og karriereutvikling for kvinner og menn i kriminalomsorgen

Rapporten presenterer analyser av lønns- og karriereutvikling for kvinner og menn i kriminalomsorgen basert på SSBs Lønnsstatistikk fra perioden 1997-2003. Kriminalomsorgens utdanningscenter har finansiert utarbeiding av rapporten.

Av Marianne Røed og Pål Schøne

Rapport 2005:6.
Hefte, 42 sider Institutt for samfunnsforskning
www.samfunnsforskning.no

Lønnsforskjeller

Resultatene viser at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i kriminalomsorgen er små. Når det ikke tas hensyn til forskjeller i utdanningsnivå, alder, ansiennitet, arbeidstid og lokalisering, er resultatet at gjennomsnittskvinnen har ca 5 prosent lavere timelønn enn gjennomsnittsmannen. Når det kontrolleres for disse kjennetegnene reduseres forskjellen til ca 3,5 prosent. Ved å sammenligne kvinner og menn i samme stilling, reduseres lønnsgapet til ca 1 prosent. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i kriminalomsorgen er stabile gjennom hele analyseperioden 1997-2003.

En sammenligning av lønnsforskjellene i kriminalomsorgen med lønnsforskjellene i staten som helhet, viser at lønnsfor-

skjellene mellom kvinner og menn i kriminalomsorgen er mye mindre enn i staten som helhet. Her er forskjellen på 13 prosent. Videre viser undersøkelsen at det bare er helt små regionale lønnsforskjellene i kriminalomsorgen.

Opprykk

Opprykksanalysene viser at kvinner i kriminalomsorgen har 20 prosent høyere sannsynlighet for opprykk enn mennene. Omtrent 8 prosent av kvinnene opplever ett eller flere opprykk i løpet av året, den tilsvarende andelen for mennene er 4,6. Denne forskjellen endres ikke når man kontrollerer for en rekke kjennetegn som påvirker sannsynligheten for opprykk. Men det er mennene som opplever størst lønnsvekst ved hvert opprykk. Derfor betyr opprykk lite for å redusere eller øke

lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i etaten.

Bakgrunnsforskjeller mellom kvinner og menn

Gjennomsnittskvinnen i kriminalomsorgen er 41 år (2003).

Utdanningsnivået hennes er nesten 4 år etter grunnskole. Utdanningsnivået har økt noe gjennom analyseperioden. Hun har ca 5 års ansiennitet og jobber ca 75 prosent av heltidsstilling.

Gjennomsnittsmannen er litt eldre enn kvinnen. Han har litt lavere utdanningsnivå. Videre har han ganske mye lenger ansiennitet og han arbeider mer – nesten alle arbeider heltid.

Alder gir en mindre presis indikator på yrkeserfaring for kvinner enn for menn på grunn av fravær på grunn av fødsler og barneomsorg, fremheves det i rapporten.

I rapporten trekkes forskjellen mellom alder og lønn for kvinner og menn frem. Menn med høyere alder har høyere lønn enn kvinner med høyere alder. Dette kan enten skyldes at lønnen stiger raskere for menn enn for kvinner eller at lønnsga-

per mellom kvinnelige og mannlige ansatte i kriminalomsorgen er større for eldre enn for yngre ansatte. Denne analysen kan ikke skille mellom disse to forklaringene, fremheves det i rapporten.

Veien videre

Rapporten tar for seg hele kriminalomsorgen, men omtaler ikke omorganiseringen som fant sted i perioden og ser ikke nærmere på hvert av de tre nivåene. Den går derfor ikke inn på om det er ulikt lønnsnivå i Kriminalomsorgens sentrale forvaltning kontra regionadministrasjonene for eksempel. Eventuelle lønnsforskjeller mellom sammenlignbare stillinger ved fengslene kontra friomsorgskontorene, kunne også vært et tema å se nærmere på, foruten å følge opp utviklingen på de feltene som behandlet her. ●

Omtale: Grethe R. Fodstad,
Kriminalomsorgens sentrale forvaltning

Ung og straffedømt

Den kriminalpolitiske konferansen på Sundvolden finner i år sted 20. - 21. oktober. Tittelen er "Ung og straffedømt". Se omtale i neste nummer av Aktuelt for kriminalomsorgen.

Oslo og Bergen forbereder Narkotika-program med domstolskontroll

Tekst og foto:

Grethe R. Fodstad, KSF

- Vi skal gjøre folk store ved å gi dem respekt og verdighet så de kan reise seg, sa justisminister Odd Einar Dørum da han innledet oppstartmøtet for Narkotika-program med domstolskontroll. Stor entusiasme preget de nær 30 personene fra statlig nivå, kommunene og andre berørte instanser som var samlet en tidlig høstdag for å bli kjent og forberede de lokale prøveprosjektene i Bergen og Oslo.

Styringsgrupper

Den sentrale styringsgruppen får en viktig rolle i det videre arbeidet. Den består av Rune Fjell og Knut Bo Kielland fra Kriminalomsorgsavdelingen og Lars Meling fra Politiavdelingen i JD, Eirunn Lysø fra Barne- og familiedepartementet, Kari Grette fra Helse- og omsorgsdepartementet, Torbjørn K. Brekke fra Arbeids- og sosialdepartementet, Bjørn Gjefsen fra Undervisnings- og forskningsdepartementet og Ingvild Skar fra Domstoladministrasjonen.

-For tiden er det videre forskriftarbeidet og arbeidet med retningslinjergodt i gang, forteller Rune Fjell.

Målgruppen for narkotikapro-

Fra en av pausediskusjonene; fra venstre friomsorgsleder i Oslo, Reidar Espedal, rådgiver Hans Gunnar Stey og assisterende direktør Jan-Erik Sandli, begge fra Kriminalomsorgen region øst, og Bjørn Gjefsen, Utdannings- og forskningsdepartementet

grammet er tungt belastede rusmiddelmisbrukere med stort behov for hjelp og behandling, og som er motivert for komme ut av sitt misbruk.

Et tverrfaglig team skal sikre dem helhetlig behandling og rehabiliteringsopplegg. Teamet skal bestå av koordinator, representant fra friomsorgen, politiet, den kommunale sosialtjenesten, helsetjenesten, og opplæringssektoren/Aetat.

Individuelt tilpasset

Narkotika-program med domstolskontroll skal ha som kjennetegnes ved individuelt tilpasset straffegjennomføring og rehabilitering. Det er en

betinget dom med et helhetlig rehabiliteringsopplegg. Retten fastsetter vilkår om at den domfelte skal overholde bestemmelser gitt av kriminalomsorgen om for eksempel oppholdssted, arbeid, opplæring og behandling. Den domfelte må sone på vanlige vilkår om han misbruker den sjansen han har fått med denne reaksjonen.

Evaluerings

Prøveordningen går over tre år med vekt på løpende evaluering og erfaringsdokumentasjon. Et viktig grunnlag for å evaluere ordningen er et tilstrekkelig antall deltakere.

Prøvestedene Oslo og Bergen har mange rusmisbrukere. Andre byer som Stavanger og Trondheim vil bli vurdert ved en utvidelse av ordningen.

Lovgrunnlaget

Lovgrunnlaget for iverksette narkotika-program med domstolskontroll kom på plass etter at Stortinget i vår vedtok endringer i straffeloven §§53 og 54. Justisdepartementet har utarbeidet utkast til forskrift for ordningen. Utkastet har vært på høring hos berørte instanser. I revidert nasjonalbudsjett for 2005 ble det bevilget 3,3 millioner kroner til prosjektet. ●

Kari Grette, Helse og omsorgsdepartementet i samtale med, Eirunn Lysø, Barne og familiedepartementet

Lege Knut Bo Kielland har et deltidsengasjement i Kriminalomsorgsavdelingen for å arbeide med narkotika-programmet, her i samtale med assisterende direktør Leif Waage, Kriminalomsorgen region vest